

XIX. Yüzyılda Mecitözü Havalisinde Milli ve Kavilli Aşiretleri (Tarihsel Geçmiş, Nüfus ve İskânları)

Murat Alandağlı*

Özet

Tarihsel olarak XII. yüzyıla kadar geriye giden Milli Aşiretinin ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Oldukça büyük bir aşiret yapısı içerisinde organize olmuş bu konar-göçer yapı ile ilgili ülkemizdeki çalışmalar genellikle bölge ve tarihsel zaman üzerine kurgulanmıştır. Doğu-Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile XVI. yüzyıl üzerinde ağırlık kazanan bu çalışmalarda aşiretin yapısı, dağılışına temas edilmiştir. Milli Aşireti de diğer göçer unsurlar gibi zaman zaman iskân politikalarına konu olmuştur. Aşiretin dağılış coğrafyasının genişliğinin gerisinde askerî, idarî ve malî amaçlarla yapılan yer değişiklikleri ve diğer konargöçer unsurlarda olduğu gibi uygulanan bazı iskân faaliyetleri yer almış olabilir.

Tesadüf ettiğimiz belgelerde Milli Aşiretinin yukarıda bahsedilen bölgesel mekân ve tarihsel dönemin dışında da önemli bir hareketliliğinin olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle askerî ve malî sebeplere ilave olarak bölgesel dirlik ve düzenin sağlanması amacıyla aşiretin, XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun güney eyaletlerine sevki ile başlayan süreç bu hareketliliği görmemize önemli bir imkân sunmaktadır.

Aşiret mensuplarının gönderildikleri bölgelerin iklimsel özelliklerine uyum sağlayamaması nedeniyle Kuzey'e doğru yönelmeleri ve Kuzey Orta Anadolu'ya uzanan tarihsel geçmişleri bu bakımdan ilk olarak ele alınması gereken konudur. Çorum, Amasya ve Tokat havalisinde ilk olarak "Milli ve Kavilli" şeklinde belgelere konu olmuş olması yakın zamanda bir birliktelik veya aynı mekânsal sahada yaşama amaçlarının işareti olabilir. Önceki yurtlarına benzer tabii şartları ile harekete açık yapıları nedeniyle Mecitözü ve Alaca (Hüseyinabad) kazalarında kümelenen aşiret mensuplarının buradaki faaliyetleri ele alınacak bir diğer önemli meseledir. Nitekim aşiret mensuplarının düzen bozan faaliyet ve davranışlarını içeren ve giderek artan şikâyet imparatorluk idaresine intikal eder. Hem imparatorluk idaresinin sıkı bir disiplinle konuyu ele alması hem de yerel unsurların aşiret kaynaklı olumsuz davranışlara tepki reaksiyonu bölgede tedrici bir iskânın da adeta ortaya çıkmasına yol

* Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ağrı/TÜRKİYE, malandagli@agri.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5136-4910, DOI: 10.37879/9789751756442.2023.44

açmıştır. Bu nedenle XVIII. yüzyıl sonlarına doğru uygunsuz davranışlarıyla ön plana çıkan Milli ve Kavilli Aşireti mensuplarının XIX. yüzyılın ortalarına doğru özellikle Mecitözü havalisinde dağ yamaçları ve yüksek rakımlı bölgeleri mesken edindikleri anlaşılmaktadır.

Çalışma hem Milli ve Kavilli Aşiretlerinin var olan mekân ve tarihsel zaman sınırlarına ilavelerle eklenme ve hem de Kuzey Orta Anadolu'nun ilgili kazalarındaki iskân mazilerinin ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milli, Kavilli, Mecitözü, İskân, Göç, Konar-Göçer.

The Milli and Kavilli Tribe in the Mecitözü Surrounding in the Nineteenth Century (Past, Population And Settlement)

Abstract

Historically it is obvious that the Milli Tribe, which goes back to the 12th century, is mainly located in the Eastern and Southeastern Anatolia regions. The studies on this migrant settler structure, which was organized within a rather large tribal structure, were generally built on the region and historical time. Eastern and Southeastern Anatolia regions and in these studies, which gained weight over the 16th century, the structure and distribution of the tribe are touched upon. Milli Tribe, like other nomadic elements, has been subject to settlement policies from time to time. One of the important factors in the width of the distribution geography of the tribe may be the relocation and settlement activities for military, administrative and financial purposes.

In the documents we have come across, it is understood that the Milli Tribe had an important activity outside of the above-mentioned regional area and historical period. The process that started with the dispatch of the Ottoman Empire to the southern provinces in the 18th century for the purpose of ensuring regional peace and order, in addition to military and financial reasons, offers an important opportunity to see this mobility.

Due to the fact that the members of the tribe could not adapt to the climatic characteristics of the regions they were sent to, their orientation towards the North, and their historical past extending to the northern central Anatolia, are the first issues to be addressed in this regard. The fact that it was the subject of documents such as "National and Kavilli" for the first time in the vicinity of Çorum, Amasya and Tokat may be a sign of a union or the purpose of living in the same spatial area in the

near future. Another important issue to be discussed is the activities of the tribesmen clustered in Mecitözü and Alaca (Hüseyinabad) districts of the area, due to their natural conditions similar to their previous homelands and their open structures. As a matter of fact, the increasing complaints about the disorderly activities and behaviors of the tribesmen were transferred to the imperial administration. Both the strict discipline of the imperial administration and the reaction of the local elements to the negative behaviors of the tribes led to the emergence of a gradual settlement in the region. Therefore, towards the middle of the 18th century, they settled in the mountain slopes and high-altitude areas in the 19th century, especially around Mecitözü.

The study aims both to articulate the Milli and Kavilli Tribe with additions to the existing area and historical time limits, and to reveal the past of the settlement in the relevant districts of the northern central Anatolia, which is usually Mecitözü field.

Keywords: Milli, Kavilli, Mecitözü, Settlement, Migration, Nomads.

Giriş

Mecitözü günümüzde Çorum ilinin bir ilçesi olarak Kızılırmak ve Yeşilirmak nehirleri arasındaki denizden yaklaşık 750 m. yükseltideki hafif kıvrımlı plato üzerine kuruludur¹. Oldukça köklü bir iskân mazisinin olması Kejanlı'nın öne sürdüğü etkenlere haiz olduğunun bir kanıtı olarak görülebilir². XV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar süregelen tarihsel zaman içerisinde Sivas, Amasya, Zile ve Çorum kazalarına idarî olarak bağlı bulunmuştur³.

XVI. yüzyılın ilk çeyreği, Osmanlı İmparatorluğunun idarî, siyasî ve dinî yapısının oluşmasına etki eden bazı gelişmelere sahne olmuştur. Bunlardan biri şüphesiz Osmanlı-Safevî siyasî, kültürel ve dinî çekişmesidir. Bu çekişmeden Anadolu kırsalındaki konargöçer Türkmen oymakları da etkilenmiştir. Örneğin

- 1 Kenan Arıncı, "Türkiye'nin Coğrafi Bölgeler-Kıyı Bölgeleri", *Coğrafya Serisi*, C I, Erzurum, 2006, s. 275-278; Halid Koçak, "Zirai Bakımdan Çorum, İklim Hususiyetleri", *Çorumlu*, C I, S. 5, s. 161.
- 2 İlk ve Orta Çağ'dan beri insanoğlunun "sağlıklı yaşama uygun iklim ve bölgenin topografyası, ulaşım kolaylığı, su kaynaklarının varlığı, yakınlığı, toprağın verimliliği ve savunma bakımından uygun" yerlere iskân olduklarını dile getirir; Türkan Kejanlı, "Anadolu'da İlk Yerleşmeler ve kentleşme Eğilimleri", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, C 4, S. 1, 2005, s. 90.
- 3 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), TTd.15, H. 885; A.MKT.146/100, H. 1264; A.MKT.MHM., 22/59, H. 1266; A.MKT.UM., 28/40, H. 1266; MVL., 234/47, H. 1266; DH.TMK.M., 1/29, H.1313; DH.TMK.S., 20/16, H. 1316.

Yavuz Selim'in Anadolu'daki kimi konargöçer grupları, tampon vazifesi görmek amacıyla Doğu'ya, Safevî hududuna yakın bölgelere gönderdiği bilinmektedir. Göç'e mecbur edilenler açısından bu durum uzun tarih sürekliliğinde sosyo-kültürel bir etkileşimi de kaçınılmaz kılmıştır. Temelleri Hz. Ömer zamanına kadar sürülebilen Haltı Lohorto dağlı Türkler ile Orta Anadolu kırsalındaki Türkmen unsurları örneğinde bu değişimi görmek mümkündür. Doğu Anadolu'nun dağlık kesimlerinde Türkçe, Arapça ve Acemceden oluşun Kurmanci dilini konuşan Haltı-Lohortolar ile Orta Anadolu'daki pek çok Türkmen'in yerel halk ile yaşamış olduğu etkileşim, bir bakıma yeni bir toplumsal yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur⁴. Osmanlı İmparatorluğunun Safevilere karşı uygulamış olduğu benzer politikaları XVII. yüzyılda da devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Öyle ki Osmanlılar, Kızılbaşlara karşı zor durumda kalan Erdelan Bey'ine yardım elini uzatırken Milli ve bölgedeki diğer bazı aşiretleri öne sürmüşlerdir⁵. Gökalp'ın Ahmed-i Hânî'nin eserine dayandırdığı düşüncesine göre Milli Aşireti, Kurmançların Silivî boyuna mensuptur. Bohti ve Mehmediler ile birlikte Kurmanç aşiretini oluşturan Siliviler, Silivan olarak adlandırılan sahada mütemekkindir⁶.

Osmanlı Arşiv belgelerinden genellikle Diyarbakır, Urfa, Mardin, Erzurum ve Çemişgezek bölgelerinde bulduklarını bildiğimiz Milli Aşireti, XVIII. yüzyıl başlarında, aşiretler arası çekişme, çatışmaları sonlandırmak ve yerelde düzeni sağlamak amacıyla önce Rakka bölgesine iskâna gönderilmişlerdir⁷. İmparatorluk idaresi ayrıca Şammar ve Anezi isimli Arap aşiretlerinin güney sınırındaki baskısını kırmak için de bu iskân hareketini gerçekleştirmişdir⁸. Ancak anlaşıldığı kadarıyla Millilerin Rakka bölgesindeki varlığı uzun sürmemiştir. Bölgede var olan huzursuzluğu daha da arttıracak pek çok şekavet hareketi nedeniyle çok geçmeden Rakka valisi, aşiret mensuplarının başka bir yere sevkini istemiştir⁹. Milli mensuplarının Rakka bölgesinden sevkine sebep olan bir diğer önemli etken ise bazı Arap kabilelerin Suriye'ye kadar olan ilerleyişleridir¹⁰.

4 M. Şerif Fırat, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1961, s. 8-10.

5 A.DVNS.MHMD., 86, s. 50, N. 87, H. 1040

6 Ziya Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1992, s. 34-36.

7 A.DVNS.MHMD., 104, s. 89, N. 394, H. 1104.

8 Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskân Teşebbüsü (1691-1696)*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1963, s. 53-55.

9 Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 136-138.

10 Mehmet Rezan Ekinci, *Osmanlı Devleti Döneminde Milli Aşireti XVIII.-XIX. YY*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 2017, s. 86-88.

İmparatorluk idaresinin idarî, ekonomik, siyasî ve toplumsal temellere dayalı iskân ve sevk politikaları Türkay'ın bahsettiği Anadolu'daki Milli iskân sahası çeşitliliğinin de nedenini ortaya koymaktadır¹¹. Örneğin Urfa örneğinde olduğu gibi konargöçer aşiretlerin iskânı ile şenleneceği düşünülen arazisi boş ve hâli bölgelere Millilerin sevk edildiği görülmektedir¹².

Diğer taraftan Milli Aşiretinin XVI. yüzyılda beş ila on bir arasında değişen yerleşim, iskân mahallinde Anadolu'da Çemişgezek bölgesinde bulduklarını bilmekteyiz¹³. Anadolu'da yukarıda sayılan bölgeler ile özellikle Çemişgezek'e bağlı olduklarını düşündüğümüz aşiret mensuplarının Sivas vilayetinde Çorum, Tokat ve Amasya havalisine gelmiş oldukları düşünülebilir¹⁴. Bundan dolayı arşivin farklı fonlarında Milli ve Kavilli aşiretlerinin Sivas'a bağlı bu kazalarda türlü taşkınlıklar yaptıklarına dair çokça belge bulunmaktadır. Dolayısıyla tam olarak Çemişgezek'ten mi yoksa Rakka üzerinden Kuzey'e Orta Anadolu'ya seyreden güzergâhtan mı geldiklerini bilmemek de Milli Aşireti mensuplarının XVIII. yüzyılda Mecitözü havalisinde görülmeye başladıklarını söyleyebiliriz. Nitekim Çemişgezek mukataasına bağlı olan ve Mecitözü'nde bulunan Milli ve Kavilli Aşiretlerine dair elde edebildiğimiz en eski tarihli belge H.1174 (M.1760-61) yılına aittir. Bu belgeye göre kendi hallerinde olmayan aşiret mensupları ahalinin malını çalmakta, ürünlerini talan etmektedir¹⁵. Haliyle konargöçer hayatı Orta Anadolu'da sürdürdükleri ve bu nedenle yerleşik olanlar ile aralarında anlaşmazlıkların yaşandığını söyleyebiliriz¹⁶. Bu karışıklığın ortadan kaldırılması için Mecitözün'denki Kavilli Aşiretinin Çarsacak bölgesine sevk ve iskânının düşünüldüğü anlaşılmaktadır¹⁷. Çarsacak'a gönderilmeleri hakkındaki belge

11 Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yayınları, İstanbul 2005, s. 108-111.

12 İ.DH., 375/24794, H.1273.

13 Murat Alandağlı, XVI.-XVIII. “Yüzyıllarda Çemişgezek (Dersim) Bölgesinde Milli Aşireti (Nüfusu, İktisadi Yapısı ve Mecitözü Bölgesine Geçişi)”, *Dersim/Tunceli Tarihi Araştırmaları*, ed. U. Dıvrak, Kalan Yayınları, Ankara 2021, s. 141-192.

14 A.DVN.MHMd.,136, s. 3, N. 13, H. 1142.

15 AE.SMST.III, 350/28140, H. 1174

16 “...Mecitözü kazasında sakin Kavlı/Gavlı/Kavilli ve Milli aşiretleri eşkıyasının...”, AE.SMST. III., 350/28140, H. 14 Za. 1174; “Kürd aşiretlerinden olan Milli ve Kavulu aşiretleri ... Mecitözü kazasındaki kışlaklarından yaz günleri Yaylacık Dağı arkasındaki Keçeci Özü mahallindeki yaylaklarına göçerler iken hububatın hasadı zamanına denk geldiklerinden yarattıkları ziyan ...”, C.DH., 25/1220, 09. M. 1173.

17 C.DH., 228/11385, H. 29 S. 1173.

tektik edildiğinde aşiretlerin Çorum ve Mecitözü bölgelerine gelişlerinin çok daha eski bir tarihe temellendirildiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu belgede Çorum ve Mecitözü bölgesindeki Milli ve Kavilli Aşiretlerinin yüz seneden beri buralarda kendi hallerinde bulduklarının altı çizilmektedir. Arşiv fon kodundaki tarih esas alındığında aşiretlerin bölgeye geliş tarihleri önceki bazı çalışmalarda belirtildiği üzere XVIII. yüzyıl¹⁸ değil XVII. yüzyıla kadar geriye gitmektedir¹⁹.

Anadolu iskân tarihini şekillendiren en önemli etkenlerden biri şüphesiz Celali isyanlarıdır²⁰. Özel, Celali karmaşasının yaşandığı dönemde “*yüzlerce atlı kapı halkıyla devre çıkıp köylere misafir olan ehl-i örf yüzünden kiilli zulm ve taaddi'ye maruz kalan köylü kitlelerinin parakende ve perişan olup cela-yı vatan*” ettiklerinden” bahisle bu dönemde özellikle idareci taifenin yaratmış olduğu sosyal ve ekonomik yıkımı resmeder²¹. Celali karmaşasında XVI. yüzyıl dünyasının siyasî, malî ve sosyal koşulları nedeniyle gelişmiş, erişimi kolay ovalık, düzlük sahalardaki yerleşim birimleri adeta yerle bir edildi. Anadolu topraklarının doğudan batıya, güneyden kuzeye var olan yerleşkelerinin ancak dörtte biri bu karmaşada diri kalabilmiştir²². Bu nedenle bu tür bölgelerin reayası ya çok daha korunaklı merkezî vilayetlere ya da sarp dağlık veya ormanlık alanlara doğru kaçışı seçmiştir. Bu durumun yaratmış olduğu sonuçların uzun vadede Anadolu coğrafyasındaki, özellikle Orta Anadolu'da, değişime ve iskân mahallerinin şekillenmesine etki ettiği söylenebilir. Celali sonrası dönemde beliren dağlık, sarp ve yamaçlar ile ormanlık alanlardaki yerleşim birimlerin ortaya çıkması bu şekilde açıklanabilir. Kanaatimizce Mecitözü sınırları içerisinde yer alan Çekerek ırmağının özellikle Karadağ eteklerini gören yüzü ile Efelik Çayını gören diğer yamaçlarındaki yerleşim mahalleri de bu

18 Alandağlı, agm., s. 177 vd.

19 “Milli ve Kavilli aşiretleri yüz seneden berü Çorum ve Mecitözü nâm mahâllerde kendi hallerinde sakin...”, AE.SMST.III., 350/28140, H. 29. 12. 1174 (M. 1 Ağustos 1761), bu tarihin bir asır evveli 1 Ağustos 1661 olur.

20 Oktay Özel, “Population Changes in Ottoman Anatolia During the 16th and 17th Centuries: The “Demographic Crisis” Reconsidered”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 36, No. 2, Mayıs 2004, Cambridge University Press, s. 191,192; Mehmet Öz, “Bozok Sancağında İskân ve Nüfus 1539-1642”, *XIII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler Kütübü*, C III, 1999b, s. 790-792; Oktay Özel, “Nüfus Baskısından Krize: 16.-17. Yüyllarda Anadolu'nun Demografi Tarihi'ne Bir Bakış”, *XIII. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi, Bildiriler*, Lulu Press, Morrisville 2006, s. 224, 225, 226.

21 Özel, “Nüfus Baskısından Krize”, s. 224, 225, 226, 227.

22 Calâ-yı vatan “XVI. yüzyılın sonlarına doğru artan Celali saldırıları ve suhte baskıları yüzünden halkın yerini yurdunu terk etmesini ifade eden bir tabirdir...”, Mücteba İlgürel, “Celâ-yı Vatan”, *DİA*, C 7, İstanbul, 1993, s. 238.

dönemin ortaya çıkardığı yerleşim örüntülerine örnektir. Diğer taraftan Mecitözü havalisindeki İbik, Doğla, Çıkrık ve Evkathacı ile Elvan Çelebi gibi bazı köyler Celali sonrası dönemde de, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda, rağbet görmüştür. Amasya, Cemilbey'den Çorum'a veya Amasya, Elvan Çelebi üzerinden Çorum'a giden yol güzergâhında yer almaları Celali hışmının bir nedeni olabilir. Bu türden yerleşime alışık bölgelerdeki esas iskân hareketliliği ise XVIII. yüzyıl ortalarından sonra başlamıştır. Nitekim Milli, Kavilli ve Cihanbeyli gibi pek çok aşiretin bölgeye gelmesi, Celali sonrası dönemde yeni yeni düzen kurmaya çalışan yerleşiklerin huzurunu bozdu. Konargöçer ekrad aşiretleri var olan iskân mahallerine nüfuz edemedi, etmek istemedi. Hayat iştigallerinin kaynağı olan sürüleri belki de buna mani oldu. İster istemez zaten iskân olmuş ve nispeten işlek yol güzergâhları ile köklü mazileri bulunan yerleşim birimlerini karşıdan gören yüksek dağ etekleri, sırtları veya ormanlık alanları mesken edindiler. Çorum'dan Amasya istikametinde doğu-batu yönünde uzanan ve doğuya doğru yükseltisi azalan Karadağ'ın Mecitözü'nü gören yüksek kesimleri bu türden yerleri barındırmaktaydı.

Çalışma bu çeşitliliğin bir parçası olarak, Mecitözü havalisine geliş tarihleri ve iskân mahalleri nispeten birbirine yakın Milli ve Kavilli Aşiretleri iskânına ışık tutmayı amaç edinmektedir. Bu maksatla öncelikli olarak aşiretlerin iskân mahalleri ve buralar üzerinden demografisine değinilecektir. Daha sonra da aşiretlerin iktisadî yaşamlarına dair bulgular ortaya konulacaktır. Nihayetinde günümüzde pek çoğu kuruldukları adlarıyla var olan yerleşim mahallerinin Osmanlı'dan Cumhuriyetin ilk yıllarına seyreden değışkenlik gösteren idarî birimlerine ışık tutulacaktır. Ezcümle Kuzey Orta Anadolu havzasındaki Mecitözü, Ortaköy, Alaca ve Varay kazalarındaki Milli ve Kavilli Aşiretlerinin XVIII. yüzyıldan XX. yüzyıla seyreden tarih sürecindeki iskân ve demografileri, hayat iştigali ile idarî yapılarına dair bilgiler arşiv malzemesinin elverdiği ölçüde ortaya konulacaktır.

Mecitözü havalisindeki Milli ve Kavilli iskânına dair çalışmada kullanılacak temel başvuru kaynakları tesadüf edilmiş bazı aşiret defterleri, nüfus ve temettuat defterleri ile değışik arşiv fonlarında yer alan belgeler olacaktır. İlk üç kaynak sayesinde aşiretin dağıldığı bölge ve yerleşim sahaları ile demografi ve iktisadına dair bilgiler elde edilecektir. Arşivin değışik fonlarında aşirete ait belgeler ise İmparatorluk idaresi ile olan ilişkileri yanı sıra yereldeki durumlarına dair ışık tutulacaktır.

Aşiretlerin İskân Mahalleri ve Demografileri

Osmanlı İmparatorluğunda ilk nüfus sayımlarının XIX. yüzyılın ilk yarısındaki

insan unsurunun potansiyelini tespit etmek²³ ve reformları gerçekleştirmek maksadıyla II. Mahmut (1808-1839) döneminde yapıldığı bilinmektedir²⁴. Onun bu maksadına hizmet etmek üzere çok geçmeden Anadolu ve Rumeli'deki pek çok eyalet, kaza, kasaba ve köy'ü esas alan sayım defterleri hazırlandı. Fakat esas olarak Ceride Nezareti'nin kurulmasıyla nüfus sayım ve istatistiksel verilerinin elde edilmesi ve muhafazası noktasında büyük bir adımın atıldığı söylenebilir²⁵. Neticede 1831 nüfus sayımı sonrasında Anadolu'daki erkek nüfus 1.939.236 Müslim 230.519 gayrimüslim olmak üzere toplam 2.169.755 olarak hesaplanmıştır²⁶. Mecitözü'nün de içerisinde yer aldığı Sivas Eyaletinde de ilk sayımların bu yılda yapıldığı anlaşılmaktadır²⁷.

Arşivde Mecitözü aşiret defteri başlığı ile yer alan altı adet defter bulunmaktadır. Bunlardan üç tanesi Milli ve Kavilli Aşiretine ait bilgiler barındırmaktadır²⁸. Diğer üçü ise Koçgiri aşireti hakkında malumat içerir²⁹. Bu defterler her ne kadar birer nüfus defteri hüviyetinde iseler de aslında "iskân defteri" olarak da ele alınabilir. Nitekim aşiretlerin Mecitözü bölgesindeki iskânını takiben bizzat atanan görevlilerce veya referans edilmiş bilgilerle hazırlanmışlardır. Aşağıda değinileceği üzere bölgeyi kapsayan diğer nüfus defterlerinde de her iki aşirete ait bilgiler yer almaktadırlar. Bu nedenle Mecitözü bölgesinde Milli ve Kavilli Aşiretinin iskânını takiben tutulmuş nüfus, bir bakıma iskân, defterleri ve kaza genelini kapsayan diğer nüfus defterleri olmak üzere iki defter çeşidinden bahsetmek mümkündür. Üzerlerinde "aşiret defteridir" ibaresinin yer alması, iskânlarına dair tutulmuş ilk defter olma ihtimali akla getirmektedir.

23 Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1994, s. 8, 11.

24 Musa Çadırcı, "1830 Genel Sayımına Göre Ankara Şehir Merkezi Nüfusu Üzerine Bir Araştırma", *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul 1980, s. 110-112.

25 Nejdet Bilgi, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları Hakkında", *Türk Yurdu* 700. Yılında Osmanlı, C 19-20, S. 148-149, Aralık 1999-Ocak 2000, s. 118-122.

26 Cem Behar, "Osmanlı Nüfus İstatistikleri ve 1831 Sonrası Modernleşmesi", *Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik*, ed. Halil İnalıcık-Şevket Pamuk, TÜİK (DİE) Yayını, II. Baskı, Ankara, s. 61-73.

27 Fazıla Akbal, "1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nda İdari Taksimat ve Nüfus", *Belleten*, C 15, S. 60, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1961, s. 622, 623.

28 NFSd., 2529; NFSd., 2530; NFSd., 2531.

29 NFSd., 2532; NFSd., 2533; NFSd., 2534.

XIX. Yüzyılda Mecitözü Havalisinde Milli ve Kavilli Aşiretleri
(Tarihsel Geçmiş, Nüfus ve İskânları)

1051

Tablo I: NFS.d., 2529 Numaralı ve 8 Safer 54 (M. 3 Mayıs 1838) Tarihli Mecitözü Havalisinde Kışlak-Nişin Kavilli Aşireti Tahrir Defteri

Sıra	Varak	Köy	Kışlak	Hane	Nefer	ez-Ocağ-ı
1	4/b	Karapınar	Şahoğlu	9	17	ez-Ocağ-ı Pirvanlı
2	5/a		Şafaklı	5	17	
3	5/b-6/a		Bazarlı	8	30	
4	6/b-7/a		Mustafa Çelebi	9	20	
5	7/b-8/a		Koyunoğlu	15	33	
6	13/b	Çat	Kanlıosman	8	21	ez-Ocağ-ı Fesanlı
7	14/a-15/a	Kadıderesi	Kadıderesi	13	50	
8	8/b	Karahacib	Salbaş	4	8	
9	19/a	Kazıklı	Molla Hasan	11	23	
10	20/a-b	Keşlik	Keşlik	18	45	
11	29/a	Bayatlar	Haydudoğlu	7	21	
12	29/b-30/a	Kuduzlar	Palabıyık	8	20	
13	30/a-b	Sarısüleyman	Savukçuk	9	22	

Bu defterlerde Mecitözü'ne bağlı Karapınar, Çat, Kadıderesi, Karahacib, Kazıklı, Keşlik, Bayatlar/Bayatlar, Kuduzlar ve Sarısüleyman köylerinde Kavilli Aşiretinin kışlaklarının yer aldığı görülmektedir. Toplamda 124 hane ve 327 neferi olan aşiretin Pirvanlı ve Fesanlı Ocaklarına bağlı oldukları anlaşılmaktadır. Bu kışlaklardan Kadıderesi, Keşlik isimli iki tanesi bağlı buldukları köy ile aynı adı taşımaktadır. Nefer hane sayısı en fazla olan kışlak ise Kadıderesi'dir. Alaca, Çorum ve Amasya istikametinin adeta kavşak noktasında ve Karadağ sırtına konumlanmış Kadıderesi, aşiretin iskânı için oldukça cazip bir mahal durumundadır. Bölgenin bu beşerî hususiyeti üzerindeki nefer ve hane sayılarına da etki etmiştir. Onu sırasıyla Keşlik, Koyunoğlu ve Bazarlı takip etmektedir. Diğer taraftan hane-nefer sayıları en az olarak da Salbaş, Şahoğlu ve Şafaklı kışlakları olarak sıralanabilir. Bu gurupta ise Salbaş'ın oldukça düşük bir hane sayısına sahip olması Karadağ'ın adeta doruğunda Karahacib'in kuzeyinde yer almasından kaynaklanmış olmalıdır. Dert tepelerinin oluşturduğu Karanlık Dağının yükseltisinin azaldığı bölgesinde yer alan Karapınar köyünün tek başına Şahoğlu, Şafaklı, Bazarlı, Mustafa Çelebi ve Koyunoğlu kışlaklarını bünyesinde barındırması da yine beşerî özelliklerinin bir kazanımı olarak görülebilir. Neticede coğrafi özellikler bir bölgedeki nüfus ve iskâna etki eden en önemli unsurlardan biridir. Haliyle bu gerçeği Kavilli iskân sahasında görmek de mümkün olmuştur. 1838 yılı tahriri Kavilli Aşiretinin kışlakları, bağlı

buldukları köyler ve ocaklara dair teferruatlı bilgileri içermektedir. Onu yaklaşık beş yıl sonra tertip edilmiş 1843 yılına ait iki defter izlemektedir.

Tablo II: 1843 Yılında Mecitözü Havalisindeki Kavilli Aşireti Tahrir Defteri

Sıra	Defter	Sayfa	Kışlak	Hane	Nefer
1	NFS.d. 2530	2-6	Kışlak-ı Fındıklı	24	77
2		6	Kışlak-ı Salbaş	4	10
3		7-11	Kışlak-ı Göpsen	33	87
4		11-12	Kışlak-ı Haydudoğlu	6	21
5		12-13	Kışlak-ı Palabıyık	9	25
6		14-16	Kışlak-ı Kadıderesi	16	45
7		16-17	Kışlak-ı Kanlıosman	8	19
8		17-18	Kışlak-ı Cedid/Yeni	12	37
9		19-20	Kışlak-ı Kozluca	16	39
10		21	Kışlak-ı Mustafaçelesi	7	19
11		22-23	Kışlak-ı Pazarlı	9	36
12		23-24	Kışlak-ı Şalıoğlu	8	14
13		24-25	Kışlak-ı Şafaklı	5	17
14		25-27	Kışlak-ı Koyunoğlu	18	40
15		27-28	Kışlak-ı Çırçır	7	18
16		28-29	Kışlak-ı Değirmenönü	9	33
17		30	Kışlak-ı Kâbil	5	21
18		30-31	Kışlak-ı Ağcasofu	4	17
19		31	Kışlak-ı Kuşkuşla	3	9
20		32	Kışlak-ı Dutluca	3	6
21		32	Kışlak-ı Kıranyaycı ve /Mürce	4	13
22		33-35	Kışlak-ı Dereyaycı	17	47
23		35	Kışlak-ı Bekaroğlu	5	11
24		36-37	Kışlak-ı Düdüklük	13	34
25		37-38	Kışlak-ı Akpınar	10	23
26		38-40	Kışlak-ı Kılavuz	12	39
27		40-42	Kışlak-ı Keşlik	19	53
28		43-44	Kışlak-ı Sovucak	9	19
29		44-45	Kışlak-ı Mollahasanoğlu	9	26
Toplam				304	855

Bu defterlerin aşiret iskân mahalleri ve hane, nefer sayıları hakkındaki bilgileri hemen hemen aynıdır³⁰. Nitekim her iki defterde aşirete ait Mecitözü havalisindeki 29 kışlağın ismi ve hane ile nefer sayıları yer almaktadır. Bu vesileyle Kavilli aşiretinin bölgede 304 hanesi ve 855 neferinin olduğu anlaşılmaktadır.

Aşiretlerin iskânına dair ilk işaretleri aldığımız ve “Aşiret Defteri” başlığıyla tesadüf ettiğimiz defterlerden sonra kaza nüfus defterleri içerisinde yer alan bilgilere bakabiliriz. Bu defterler mufassal ve icmal olarak ikiye ayrılabilir. Mecitözü ve havalisinde yer alan Milli Aşiretinin demografik durumuna dair dört defterden istifade edilmiştir. Bu defterlerde Milli Aşireti mensuplarının bağlı buldukları yedi oymak ismi geçmektedir. “Hasan Bey, Kal’acıklı, Yazıcıoğlu, Tencirli, Süleyman Ağa, Celâli Oğlu ve Hasan Paşa” şeklinde sıralayabileceğimiz bu oymakların kışlaklara dağılımı Tablo III’te görüldüğü üzere farklıdır. Köylere dağılımları nazarında bakıldığında Yazıcı oğlu oymağının kaza genelinde oldukça yaygın olduğu söylenebilir. Onu sırasıyla Hasan Bey ve Kal’acıklı oymakları izlemektedir. Geriye kalan dört oymak mensuplarının kazada sadece bir köyde buldukları anlaşılmaktadır. Aşiretin yerleştiği kışlak isimlerinin nerden geldiği husus da önemlidir. İncelediğimiz defterlerde tesadüf ettiğimiz örnekler bakılır ise kışlak isimleri genellikle aşireti bir noktada sevk ve idare eden sülale, aile ve kişilerden gelmektedir. Bu durum elbette iskân aşamasına gelinceye kadar geçen zaman ile sonrasındaki kimi gelişmelere bağlı olarak değişebilir. Örneğin Karagözoğlu kışlağı kayıtlarında “*Karagözoğlu İsmail bin Mehmed*” kayıtlıdır. Dolayısıyla İsmail’in bu kışlağın isminin oluşmasında etkili olduğu düşünülebilir. Bu durumda aşiretlerin mîr’i ile isimlendiren kişinin aynı olup olmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır? Bu soru dahilinde bakıldığında “*Hasan Bey bin Mustafa*”nın “*mîr-i aşiret*” olduğu görülmektedir. O halde kışlakların isimlendirilmesi ile aşiretlerin idaresi rollerini oynayan aile, soyların farklı oldukları söylenebilir. Kırsalda konargöçer yaşamının maruz bıraktığı en önemli sorunlardan biri olarak görülebilecek “*güvenlik ve ekonomik*” temelli mîr veya ağa yapılanması uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir.³¹ Bu kişiler şüphesiz aşiretin karar verme ve uygulama mercii olarak görülmüyorlardı.

30 “Sivas Sancağında kâ’in nüfus-ı zükûru tahrîri emr ü ferman buyrulmuş olduğuna binâ’en bermüceb-i emr-ü irâde livâ-i mezbûra tâbi’ Hüseyin-âbâd ve Mecitözü ve İnallu Kazâlarında tavattun olub zirâ’at ve harâset ile meşgûl Kavillü 'Aşireti ekrâdının usûl-i mevcûd olan sagîr ve kebîr bi'l-cümlesinin sinn ve eşkâleri tasrîhile tahrîr-i defterdir ki zikr olunur. fi Gurre-i Safer 259”, NFS.d., 2530; “Sivas Eyâleti dâhilinde kâ’in Sivas Sancağı idâresinde bulunan Kavillü 'Aşireti'nin Defteridir”, NFS.d., 2531.

31 Hasan Uşak, *Kürdistan’da Aşiretçilik ve Milliyetçilik*, Aram Yayınları, İstanbul 2005, s. 7-10.

Bu bakış açısıyla tetiklerimizde rastladığımız Hasan Bey³², Kal'acık, Yazıcıoğlu, Tencirli, Süleyman Ağa, Celáli ve Hasan Paşa" şeklindeki isimler söz konusu köylerde iskân edilmiş aşiret mensuplarının mîrleri olarak görülebilir.

Tablo III: Nüfus Defterlerine Göre Milli Aşiretleri Hane ve Nüfus Sayıları

Sıra	Kışlak-ı	NFSd.2267		NFSd.2268		NFSd.2383		NFSd.2384		ez Oymağ-ı
		Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	
1	Koyuncu		14	22	41	9	22	7	21	Hasan Bey
2	Karagözoğlu		27	46	86	24	68	27	61	
3	Badın		38	83	188	53	150	58	142	
4	Kuyucak		8	15	28	9	26	9	26	
5	Kavakalamı		20	34	62	18	50	19	46	Kal'acıklı
6	Kebir (Büyükkışla)		48	87	168	50	172	51	158	
7	Çayan		24	30	59	16	50	16	52	Yazıcıoğlu
8	Şarklı		27	47	93	28	83	25	74	
9	Efkâri		21	35	63	17	58	18	56	
10	Gaffarlı		15	31	70	19	60	19	53	
11	Başermeni		15	27	48	19	54	15	42	
12	Eymirli		15	25	38	11	34			
13	Killik		11	24	51	15	50	13	35	
14	Körpınar							9	35	
15	Gaffarlı		33	61	112	27	73	20	70	Tencirli
16	Cevizli		22	40	71	21	50	21	50	Süleyman Ağa
17	Cilaloğlı		41	64	140	43	115	41	125	Cilal/Celáli Oğlu
18	Çulpara		53	91	175	50	140	47	133	Hasan Paşa
Toplam			432	762	1493	399	1255	405	1179	

Milli Aşiretinin bulunduğu kışlaklar ile Mecitözü havalisinde köylerin nüfusunu içeren ilk defterde, aşirete ait hane sayıları verilmez. Bu kayıtların kışlak adı ve bağlı bulunduğu oymağına dair bilgileri ekonomik, demografik etkenlerden kaynaklı nüfuz sahibi ailelerden başlanarak hane reisi, fiziksel özellikleri ve yaşı ile varsa

32 NFSd., 2267, s. 203.

akrabalarına dair bilgiler içerdiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle her bir kışlağın altında kaydedilmiş kişi ve çocuklarının sayılarak bir sonuca erişilmesi hedeflenmiştir. Bu vesileyle aşirete ait köylerin kayıtlı nüfusu sayılarak bazı rakamlara erişilmiştir. Nihayet Mecitözü'nün 18 kışlağında Milli aşiretinin toplamda 432 kişilik bir nüfusunun bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bölgedeki hane sayısı tespiti, defterlerin vurgulanan özelliklerinden dolayı yapılamamıştır. Sadece nüfusa dair edinim dahilinde bakıldığında Çulpara, Kebir, Badın ve Gaffarlı kışlaklarındaki Milli nüfusunun diğerlerine nazaran fazla olduğu söylenebilir. Bu kışlakların Elma, Tekke, Kara ve Şalgamlık dağlarının adeta bileşeni olan ve Çekerek ırmağının Yeşilirmak yönünde ikiye böldüğü hafif yükseltide bulunmaları nüfuslarının fazla olmasının en temel etkenlerinde biri olarak görülebilir. Karadağ'ın Amasya yönüne giderek alçalan ve Çorum Çayı ile Çekerek Irmağının birleştiği noktada yer alan Çulpara ve Gaffarlı şüphesiz iskân için gerekli özellikleri barındırmaktaydı. Her iki yerin aşağı ve yukarı şeklinde ikiye ayrılması iskâna olan yatkınlığının işareti olarak görülebilir. Bu iki önemli çekim merkezinin ortasında yer alan Koyuncu ile yüksek mıntıkalarındaki Kuyucak ve Killik kışlaklarında ise aksine nüfusun bir hayli az olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Milli Aşireti, Karadağ'ın Mecitözü ve Ortaköy'e bakan yamaçlarına doğu-batu istikametinde giderek yükseltisi düşmüş bölgelerine yerleşmiştir. Ortaköy'e bakan sırt üzerindeki Kavakalan ve Cevizli köyleri ise Aştakul ve Ortaköy arazilerinin bitişinden Karadağ eteklerine kadar uzanan bölgeyi kendilerine yaşam sahası olarak seçmişlerdir.

Bölgeye ait diğer üç nüfus defterinde ise çok daha sistemli bir kaydın oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu defterlerde öncelikle Milli oymaklar yazılmış ve bağlı köyler ile reayası olacak şekilde bir metot güdülmüştür.³³ Bu şekilde oluşan kayıtlardan aşiretin 762 hane ve 1493 nüfus kaydı tespit edilmiştir. Bu kayıtlarda ayrıca bazı kışlakların kâhyalarına dair bilgilere de erişebilmekteyiz. Öyle ki Çulpara kışlağı kâhyasının 63 yaşındaki “*Halil bin Ali*” olduğunu bu sayede öğrenebilmekteyiz. Milli Aşireti nüfusuna ait edindiğimiz bir başka nüfus defterinde ise kayıt sistemi nispeten çok daha düzenlidir. Kışlakların hane sayılarını belirten kısmın üstünde malikâne ve divânî hisseleri ile sıralı şekilde kaydedilmiş reaya kayıtları yer alır. Böylece diğer defterlerden sayarak tespit etmeye çalıştığımız hane ve nüfusa dair veriler, bu defterde çok daha kolay elde edilebilmiştir. Bu defterdeki kayıtlara göre Milli Aşiretinin bölgede 399 hanesi ve 1.255 nüfusu bulunmaktadır.³⁴ Bu hususta kullandığımız son deftere göre ise bölgedeki Milli varlığı 415 hane ve 1.179 nüfus

33 NFS.d., 02268, s. 1-17.

34 NFS.d., 2383, s. 5-42.

olacak şekilde tespit edilmiştir.³⁵ Bu defterde hane ve sıra numarası esasına göre düzenlenmiştir. Bu yönüyle tam bir nüfus defteri formatı kazanmıştır. Bu tarihte önceki defterlerde yer alan Eymirli kışlağına ait bilgiler yer almamaktadır. Diğer taraftan kullandığımız defterlerde rastlamadığımız Körpınar kışlağına ise ilk kez temas edilmiştir. O halde bölgede yeni bir Milli kışlağının ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu kışlağın bağlı bulunduğu oymağın ismi yanında yazmasa da Yazıcıoğlu oymağı köyleri arasında yer almasından dolayı bu oymaklar içerisinde deđerlendirilmiştir³⁶.

Tablo IV³⁷: Nüfus Defterlerine Göre Kavilli Aşiretleri Hane ve Nüfus Sayıları

Sıra	Kışlak-ı	NFSd.2267		NFSd.2268		NFSd.2380	
		Hn	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus
1	Ağçasofu		4	5	13		15
2	Akpınar		8	14	31	9	34
3	Bekaroğlu		3	5	9	6	11
4	Cedid/Yeni		26	34	62	14	52
5	Cırcır		7	11	20	7	17
6	Çıkhasan		6	12	24	7	20
7	Değirmenönü		13	15	27	7	28
8	Dereyaycı		13	25	51	13	46
9	Düdüklük		17	26	40	13	40
10	Fındıklı		22	38	80	29	89
11	Güçma/Kücma		2	4	6		
12	Haydudoğlu		8	10	16	7	19
13	Kaber		8	7	15	5	22
14	Kadıderesi		18	37	58	15	49
15	Kanlıosman		5	10	18	6	22
16	Keşlik		14	22	34	14	34
17	Kılavuzlu/Kılavuz		10	17	23	11	27

35 NFS.d., 2383, s. 2-30.

36 NFS.d., 2384, s. 25.

37 Defterlerde yer yer aile efradı sayısında da farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın nedeni ise deftere sonraki tarihlerde ilave edilmiş yeni doğmuş olanların sıra numarası almamış olmalarıdır. Biz hesaplamalarımızda muhtemelen sonradan deftere işlenmiş bu kişilerin de kullandığımızda defterdeki verilerle elde ettiklerimiz arasında farklar oluşmaktadır.

XIX. Yüzyılda Mecitözü Havalisinde Milli ve Kavilli Aşiretleri
(Tarihsel Geçmiş, Nüfus ve İskânları)

1057

18	Koyunoğlu		26	38	66	18	61
19	Kozluca		12	29	48	16	45
20	Göpsen/Köpsan		35	58	103	33	105
21	Kulaksızoğlu		6	7	11	3	9
22	Mollahasanoğlu		10	18	30	10	29
23	Mustafaçelebi		5	10	21	7	15
24	Palabıyık		6	16	24	11	25
25	Suyucak		3	7	14	7	11
26	Şakaklı/Şafaklı		11	16	24	7	31
27	Şahoğlu/Şahoğlu		8	14	27	9	30
28	Mürce maa Kırankışla		4	6	15	4	15
Toplam			310	511	910	288	901

Nüfus defterlerinden Tablo IV’de görüldüğü üzere Mecitözü’ndeki 28 kışlakta hane sayıları değişmesine rağmen nüfusu 310³⁸, 910³⁹ ve 901⁴⁰ şeklinde sıralanabilecek bir Kavilli mensubunun varlığı anlaşılmaktadır.

1247 yılına ait bir başka nüfus yoklama defter varakasına göre Mecitözü Kazasındaki Milli Aşiretinin Karagöz Oğlu, Hasan Bey, Kal’acıklı ve Yazıcı Oğlu Oymaklarına ait bilgilere rastlanılmıştır. Bu varakadaki bilgiler belirtilen oymak ve bağlı köylerindeki tüm aşiret mensuplarını değil daha ziyade doğum⁴¹, fevt⁴² ve terk-i diyar⁴³ edenlerine dair bilgiler içermektedir. Bu nedenle aşirete ait nüfus defterinden sonra meydana gelen değişmelerin not edildiği, eksik defter olarak ele alınabilir. Yine de dönem itibarıyla bölgedeki aşiret mensuplarının durumu hakkında önemli bilgiler içerir. Örneğin Tencirli Oymağına bağlı Gaffarlı

38 NFSd., 2267, s. 211 vd.

39 NFSd., 2268, s. 335 vd.

40 NFSd., 2380, vr. 1/b-28/a.

41 “Karagöz Oğlu Oymağı Emir İsmail oğlu Hasan bin İsmail’in biraderzâdesi, fi 10 S. 47, oğlu Ali doğmuştur”, D.CRDd., 40020, s. 2, H. 1247 (M. 1831-32).

42 “Kışlak-ı Büyük, Oymağ-ı Kal’acıklı der-kazâ-i Varay-özü, Topal Musa oğlu mu’kid Halil, fi 25 L. 47, fevt şud/şode”; “Kışlak-ı Koyuncu, Küçük İsmail oğlu Mehmed bin İsmail, fi 13 L. 47 fevt şud/şode”, D.CRDd., 40020, s. 2, 3. H. 1247 (M. 1831-32).

43 “Oymağ-ı Tencirli Derviş Gaffarlı, Dalmızrak oğlu Mehmed bin Ali, fi 9 N. 47, dersa’adete gitmiştir, Kırık oğlu Süleyman bin Mehmed, fi 15 Ra. 47, Kışlak-ı mezkûrdan nakl-ı hâne idüb Çorum Sancağında Tuzlu Bodun’a gitmiştir, Karındaşı Ali, budahî...”, D.CRDd., 40020, s. 2, H. 1247 (M. 1831-32).

Köyünde tesadüf edildiği üzere bir Kışlakta pek çok hanenin terk-i hane ettiklerini görebilmekteyiz. 3 Eylül 1831 tarihinde Gaffarlı köyünden Çorum'un Tuzlu/Tozlu Budun'a birçok hanenin gitme nedenine dair ise maalesef herhangi bir malumat yoktur⁴⁴.

Mufassal türü defterlerinden sonra Milli Aşiretinin Mecitözü havalisindeki demografisi hakkındaki bilgiye icmal defterlere tesadüf edilmektedir.

Tablo V: İcmal Defterlerine Göre Milli Aşiret (Kışlak Sayıları ve Yaş Gruplarının Dağılımı)

Sıra	Defter	Kurâ	Kışlak	Tuâna	Sabi'	Musîn	Redif/ Nizâmiyye	Toplam
1	Kuyûd-ı tahrîr-i atîk			462	297	271		1030
2	NFS.d.2541	0	17	542	375	235	15	1199
3	NFS.d.2584			1279	707			1986
4	NFS.d.2585	0	14	474	337	184	29	1024

İcmal defterleri esas olarak Mecitözü bölgesindeki Milli Aşireti hakkında iki önemli bilgi içermektedir. Bunlardan ilki aşirete ait iskân mahalleri, ikinci ise aşiretin nüfusunun yaş gruplarına dair bilgilerdir. Nitekim bu defterlerde genç, yaşlı ve çocuk kategorisindeki yaş gruplarına dağılımını görebilmekteyiz. Her ne kadar mufassallarda gördüğümüz gibi oymak, kışlak, hane adları vb. bilgileri içermese de yerleşim türlerine dair bilgiler vermektedir. Ayrıca bu defterler sayesinde aşiretin henüz köy nizamına geçmediğini de öğrenebilmekteyiz. Ayrıca elimizdeki son icmalin işaret ettiği üzere aşiretin kışlak sayısında azalma olmuştur. Arşivde Milli Aşiretinin Badan, Celâlioğlu, Köseoğlu, Şerfli, Yazıcıoğlu, Efkâri, Kal'acıklı, Cevizli ve Kuyucak karyelerindeki nüfusunun değişimine dair bir yoklama defterinde rastlanılmıştır. Mecitözü naibi es-Seyyid el-Hac Mehmed Tahir imzalı bu defter aslında eksiktir. Bu defterin NFSd.2383 numaralı defterden altı sene sonra düzenlendiği kayıtların tetkikinden anlaşılmıştır. Nitekim önceki defterde 15 yaşında olan "*Güncü oğlu Halil bin İlyas*"ın bu defterde 21 yaşında ve Celeb isimli bir oğlunun olduğunu öğrenmekteyiz. Dolayısıyla öncesinde kışlak olarak gördüğümüz

44 Kırık oğlu Süleyman bin Mehmed, f 15 Ra. 47, Kışlak-ı mezkûrdan nakl-ı hâne idüb Çorum Sancağında Tuzlu Bodun'a gitmiştir; Karındaşı Ali, budahî, Mu'kid Hüseyin bin Hüseyin, f 15 Ra. 47 Tuzlu Budun'a gitmiştir; Mu'kid Mehmed bin Mehmed, budahî nakl-ı hâne idüb Tuzlu Buduna gitmiştir", D.CRDd., 40020, s. 2, H. 1247 (M. 1831-32).

Milli iskân bölgeleri bu defterde ilk defa karşımıza köy olarak çıkmaktadır. Bu ibareden hareketle aşiretin büyük oranda iskân olduğu belirtilebilir. Defter aşiretin belirtilen köylerindeki doğum ve ölümler özellikle ticaret için derâliyye giden Badın'lı "Körıbo oğlu İsmail bin Hasan" ve Köseoğlu'ndan Nıksar'a nakl olan "Başoğlu Hüseyin bin Halil" örneklerinde olduğu gibi başka diyarlara gidenlere dair de bilgiler barındırmaktadır.⁴⁵

Aşiretlerin İktisadî Hayatı

Mecitözü bölgesindeki Milli ve Kavilli Aşiretlerinin iktisadına dair bilgilere ilk olarak 1838 yılı nüfus ve aşiret defterlerinde tesadüf edilmektedir. Bu defterlerde genellikle aşiretlerin kışlaklarının malikâne ve divânî hisselerine dair bilgiler yer almaktadır. Celâlioğlu ve Baden kışlaklarının mukataaları Mecitözü hissesine bağlı olduğundan dönem itibarıyla Mecitözü voyvodalarına aittir.⁴⁶ Çulpara kışlağının ise iki baştan geliri tumarlı sipahi emeklisi Sivasî İbrahim'e aittir.⁴⁷ Karadağ'ın Ortaköy'e bakan güney sırtlarında konumlanmış Kavakalan ve Büyük(kışla) kışlaklarının vergilerine dair defterdeki bilgiler, buraların iskânı hakkında da oldukça önemli ipuçları içerir. Nitekim Büyük(kışla) köyünün Karaşar'a ve Kavakalan köyünün ise Aştakul köyleri arazisi dahilinde buldukları anlaşılmaktadır. O halde bu kışlaklar muhtemelen ilerleyen zamanlarda bu köylerden koparak birer idarî birim haline gelmişlerdir. Dolayısıyla her iki kışlağın gelirleri Aştakul ve Karaşar köyleri ağaları tarafından toplanmaktadır.⁴⁸ Aynı bölgede bu iki köy arasında yer alan Cevizli kışlağının ise durumu biraz daha farklıdır. Aslında Aştakul'a oldukça yakın olmasına rağmen malikâne hissesine dair bir bilgi yer almasa da divânîsinin Merzifonlu Kara Ali oğlu Süvâriden Hüseyin Ağa ve ortaklarına ait olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁹ Cevizli örneğinde tesadüf edildiği üzere kışlakların pek çoğunun divânî hisseleri Çorum, Amasya, Tokat ve Sivas havalisindeki tumarlı sipahi veya emeklilerine ayrılmıştır. Kuyucak köyü divânisi Sivas'ın tumarlı süvarilerinden Halil Ağa ve Zaim Ağa ile Zilevî Gözü Küçük oğlu Osman Ağa ile diğer ortaklarına ayrılmıştır. Kışlaklar arasında ender olarak tesadüf ettiğimiz malikâne hisselerine dair bilgilerden biri de Kuyucak köyüne aittir. Öyle ki bu köyün malikâne hissesi Harameynü'ş-Şerifeyn evkafına bağlı olup Amasyavî Musa Ağa

45 MADd., 20836, H. 1263, s. 1-3.

46 NFSd., 2383, s. 5-8.

47 NFSd., 2383, s. 1-14.

48 NFSd., 2383, s. 16-23.

49 NFSd., 2383, s. 41.

tasarrufundadır.⁵⁰ Kuyucak, kışlaklar arasında malikâne hissesi Harameyn vakfına ayrılan bölgedeki tek örnektir. Başermeni köyünün ise iki baştan, malikâne-divânî, olacak şekilde hissesi Amasyavî tumarlı sipahilerden Ömer Ağa, Derviş Ağa, İnce Ali oğlu Osman bin Ağa'ya aittir.⁵¹ Defterde Yazıcıoğlu oymağına bağlı Gaffarlı ile Hasan Bey oymağına bağlı Karagözoğlu kışlaklarının hisseleri hakkında bir bilgi yer almamaktadır.⁵² Diğer taraftan Tencirli Oymağına bağlı Gaffarlı köyünün ise divânîsi yine Amasyavî tumarlı sipahilerinden İbrahim Ağa ve Büryan oğlu Ahmed Ağa tasarrufundadır. Bu köyün malikânîsi ise Amasya'nın Varay Kazâsındaki Terzi/Derzi köyü camisine ayrılmıştır.⁵³ Koyuncu köyü divânîsi de Amasyalı Süvarilerden Hüseyin Ağa ve ortaklarının adınadır. Efkâri köyünün divânîsi yine Amasyalı süvarilerden Ahmet Çavuş ile ortakları, malikânîsi ise Kadioğlu İzzet Efendi tasarrufundadır.⁵⁴ Amasya'daki Zilcalı oğlu Ali Ağa ve ortakları ise Eymirli kışlağının malikâne ve divânî hisselerine sahiptir. Şarklı köyünün ise diğerlerinin aksine divânîsi olmayıp malikâne hissesi Tokadı Hacı Musa Ağa üzerindedir.⁵⁵ Son olarak Killik köyünün divânîsi emekli Çayköy ağası ile ortaklarına aittir.⁵⁶

Yukarıdaki bilgiler defterde yer alış sıralarına göre Milli oymaklarına bağlı kışlakların Osmanlı malî yapısı içerisinde yerini aldıklarını ve dönemin koşulları dahilinde emekli sipahi veya süvariler ile nüfuzlu kişilerin divani hisselerine; bazı cami ve vakıfların ise malikâne hisselerine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu defterlerdeki veriler esas olarak Milli iskân mahallerindeki ekonomik iştigali resmetmez. Fakat bu şekilde bir hisse taksimine gidilmiş olması en azından belli bir miktarda vergiye tabi olduklarının işaretidir. Fakat konargöçer olmaları henüz yerleşik olmaya başlamaları da göz önüne alınır ise sürülerinden alınmış vergilerin alınan vergi miktarında ciddi bir yekûnu oluşturduğu söylenebilir. Aynı döneme ait Kavilli Aşiretinin benzer muhtevalı bir defteri olmadığından kışlaklarının malikâne ve divânî hisseleri hakkında bir izahı yapılamamıştır.

Milli ve Kavilli Aşiretlerinin Mecitözü havzasındaki iskânlarına ve ekonomik faaliyetlerine dair oldukça önemli bilgilere Mecitözü kazasındaki perişân ahaliye

50 NFSd., 2383, s. 23.

51 NFSd., 2383, s. 24-26.

52 NFSd., 2383, s. 39-40.

53 NFSd., 2383, s. 28-30.

54 NFSd., 2383, s. 31-33.

55 NFSd., 2383, s. 33-36.

56 NFSd., 2383, s. 39-40.

ait bilgileri barındıran başka bir defterde tesadüf edilmektedir. Bu defter “Balım, Tarmar, İbik, Dutağacı, Tatarali, Kıray, Hızıroğlanı, Börekçi, Çat, Yalınca ve Bayatlar” köylerinin malikâne ve divânî hisseleri görmemize fırsat verir. Bu köylerin divânî ve malikâne hisselerinin bir kısmı Hacı Bektaş, Balım Sultan, Abdülvahhab ve Şeyh Adil Zaviyesine pay edilmiştir. Fakat ağırlıklı olarak voyvoda, tımarlı emeklileri ve nüfuzlu ailelere malikâne hisselerinin ayrıldığı söylenebilir. Defterin çalışmamıza renk katan önemi ise yer yer üzerine düşülmüş derkenârlarda saklıdır. Nitekim adından da anlaşılacağına göre ahalişi perişân olan bu köyler arazisinin işletilmesi iş ve işlemlerinin başkalarınca yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu vesileyle Tarmar ve Tatarali köyleri arazisinde Milli Aşiretinin ziraatle işigal oldukları görülmektedir.⁵⁷ Buradaki tarif elbette aşiretin tamamını değil, bölgeye yakın bir oymağa mensup üyeleri kapsamaktadır. Diğer taraftan Börekçi, Çat ve Bayatlar köyleri arazilerinin ise Kavilli Aşireti mensuplarınca zirai üretim amacıyla işletilmektedir. Dolayısıyla buradaki bilgiler sayesinde hem Milli ve hem de Kavilli Aşireti mensuplarının konargöçerlikten yerleşik hayata meylettiklerini ve kışlakları havzasında yer alan halî arazileri işletmeye başladıkları söylenebilir. Çok geçmeden aşiretlerin belirlenen bölgelerin zirai hayatını canlandıran unsurlar oldukları anlaşılmaktadır.⁵⁸

Osmanlı İmparatorluğunda özellikle Klasik Çağda askerî, idarî, malî yapının temeli tarımsal üretimin yapıldığı sınırları belirli “çiftlik” olarak tabir olunan aile arazilerine bağlıydı. Bu nedenle belirli aralıklarla tahrirlerin yapıldığını biliyoruz.⁵⁹ XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde imparatorluk idaresi, benzer şekilde bir ailenin sahip olduğu tarımsal ünite ile buradan elde ettiği ürün ve hayvansal gelirlerini kazançlarına göre kategorize ettiği temettuat vergisine yönelmiştir. Temettuat tahrirleri kaza, köy gibi iskân merkezleri ve buralardaki hane esasına göre düzenlenmiştir.⁶⁰ Bu defterleri konu edinen çalışmalar son otuz yılda birbirine

57 NFSd., 2376, s. 112/a-113/b.

58 “Kavilli Aşireti Hüseyin-Abâd ve Mecid-Özü ve İnallu Kazalarında mutavattın ve ziraat emeleriyle şerh verildi”, NFSd., 2541, s. 1/b.

59 Mehmet Öz, “Tahrir”, *DİA*, C 39, İstanbul 2010, s. 425-429; Mehmet Öz, “Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler” *Vakıflar Dergisi*, S. 22, Ankara 1991, s. 429-439.

60 Sait Öztürk, “Temettuat Tahrirleri”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 4-5, İstanbul 2000, s. 537-591; Mustafa Serin, “Osmanlı Arşivi’nde Bulunan Temettuat Defterleri”, *Başbakanlık I. Milli Arşiv Şurası 20-21 Nisan 1998*, Ankara 1998; Mübahat Kütükoğlu, “Osmanlı Sosyal ve İktisadî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Belleken*, C LIX/225, s. 395-412.

bağlı nedenlerle artmış ve akademide ciddi bir literatür oluşmuştur.⁶¹ Fakat bu kayıtların kesin ve hatasız bilgiler olarak görülmemesi gerekir. Nitekim 1845 yılı temettuatının temelde hazırlanmış maksadına hizmet etmediği ve bu nedenle 1848 yılı sayımlarında da kullanılmayacağı bizzat imparatorluk idaresince belirtilmiştir.⁶² Dolayısıyla bu ihtimal dahilinde sadece döneminin elimize ulaşan arşiv malzemesi kistasıyla verilerini ele alacağız.

Ele aldığımız Milli ve Kavilli Aşiretleri bağlamında bu kayıtların öncelikle aşiretlere ait köy, kışlaklar ile buralardaki sülale isimlerine ulaşmamızı sağladıkları söylenebilir. Daha sonra da aşiretlerin arazi ve bağ, bahçe gibi zirai üniteleri ve burada elde ettikleri ürün çeşitliliği ile hasadına dair bilgiler sunar. Bu vesileyle aşiretlerin üretim-tüketim dengeleri, arazilerinin kendilerine yeterlilik kapasitesi anlaşılacaktır. Nihayet bu kayıtlar aşiretlerin büyük ve küçük hayvan yetiştiriciliği üzerinde fikir sahibi olmamızı sağlar. Dolayısıyla bizler dönem itibarıyla bir ailenin temel geçim iştiğalini ve bunun üzerinden köy sahası ve beşerî özelliklerine dair bilgilere erişebilmekteyiz. Mecitözü bölgesindeki Milli aşiretinin yukarıda belirtilen köylerinin temettuat kayıtlarına arşivde yapılan araştırmada tesadüf edilememiştir. Bu durumun nedenlerinden biri aşiretin temettuat sayımlarının yapıldığı dönemde henüz sayıma konu olacak mahiyette vergiye, özellikle zirai vergiye sahip olmayışı olabilir. Ayrıca aşirete ait defterlerin hazırlandığı ve fakat henüz araştırmacıya açılmadığı, yani tasnif edilmediği de düşünülebilir.

Tablo VI⁶³: Milli Aşireti İçin Harcanan Masraf

Oymağ-ı Yazıcı Oğlu mâl-ı mîrî	14375		Oymağ-ı Badan/ Badaz mâl-ı mîrî virgüsü	5100	
Oymak mesârifâtı	20365		Oymak mesârifâtı	7100	
Toplam	34740		Toplam	12200	

61 Ayla Efe, “Mülkü Mülksüzleştirmek, Sıradan İnsanı Görünmez Kılmak: Temettuatlar Nasıl Okunamaz”, 2. *Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi*, Bildiriler, C I, Ankara 2019, s. 173-181.

62 Efe, agm., s. 175.

63 “Elli yedi senesi ve altmış üç senesine varıncaya kadar Milli aşiretinin vürûd-ı aliyyelerine sarf olunmuş olduğu mesârifât Milli aşireti ihtiyârları ve muhtârları ve bi'l-cümle marifetleri ile tard ve taksim olunan mebâliğ”, İ.MVL., 449/20020, H. 1263.

XIX. Yüzyılda Mecitözü Havalisinde Milli ve Kavilli Aşiretleri
(Tarihsel Geçmiş, Nüfus ve İskânları)

1063

	4550	Yazıcı Oğlu Oymağının davar-ı noksanı ve sa'ir mesârif almış olduğu ihraç minhâ		2720	Badan/Badaz Oymağının almış olduğu mesârifat
			Toplam	9480	
				200	Hane başı ikişet kuruştur
Yekûn	30190		Yekûn	9680	
Köse Oğlu Oymağının mâl-ı mîrî	10000		Oymağ-ı Kal'acıklı mâl-ı mîrî virgüsü	5000	
Oymak mesârifâtı	14100		Oymak mesârifâtı	7140	
			Toplam	12140	
				3650	Oymağ-ı mezkûrun almış oldukları mesârifât
Yekûn	24100		Yekûn	8490	
Oymağ-ı Celâli Oğlu mâl-ı mîrî vergüsü ve mesârifât	7600				
Altmış Üç senesi emvâl vergüsü				37000	
Mürûr-ı ubûrun sarfiyâtı				53536	
Yekûn				90536	

Tablo VI, 1257 ilâ 1263 yılları arasındaki aşirete yapılmış ödemeler ile oluşan borçlarına dair bilgiler içermektedir. Adeta bir borç senedi olarak da görülebilecek bu belgede Yazıcı Oğlu Oymağından Ahmed Kethüdâ, Köse Oğlu Oymağından Küçük İsmail Oğlu, Kal'acıklı Oymağından muhtar Ali Kethüdâ, Celâli Oymağı(ndan) Hasan Kethüdâ, Köse Oymağı(ndan) İbrahim Kethüdâ, Badan Oymağından Musa Kethüdâ başta olmak üzere on dokuz isme ait mühür yer

almaktadır. Tablodan da anlaşıldığı üzere Milli Aşireti oymakları Boybey'i Musa Bey ile Kethüdâsı Ahmet Ağa'ya 1263 senesine ait 37.000 ve diğer giderleri karşılığı olan 53.536 kuruş olmak üzere toplam 90.536 kuruş borcu olduklarını kabul etmişlerdir. Bu belgede elde ettiğimiz bilgiler aşirete ait olan ve fakat henüz ulaşamadığımız temettuat kayıtlarından mı yoksa yerel malî birim, kişilerin vesilesiyle mi hazırlandığı bilinmemektedir. Ancak aşağıda görüleceği üzere söz konusu dönemde Kavilli Aşiretine mensup köylerin temettuat kayıtlarının olması, Milli aşiretinin temettuat kayıtlarının yapılmadığı ihtimalini arttırmaktadır.

Bölgedeki Kavilli Aşiretinin oldukça çok temettuat defteri bulunmaktadır. Bir kısmı iki veya yer yer üç köye ait malumatı havi bu defterler esas alındığında Kavilli Aşiretinin temettuatı olmayan köyü yok denecek kadar azdır.

XIX. Yüzyılda Mecitözü Havalisinde Milli ve Kavilli Aşiretleri
(Tarihsel Geçmiş, Nüfus ve İşkânları)

1065

Tablo VII: Kavilli Aşireti Kışlak, Köyleri Temettuat Verileri

Sıra	Köy	Defter	Hane	Mezrû'ı tarla	Gayr-ı mezrû'ı tarla	Sagmal İnek	Sagmal Ağnam	Sagmal Keçi	Kuzu -Oğlak	Asiyâb kırt'a	Bağ	Temettuat	Defterdeki Temettuat	Vergi
1	Ağşasoku ve Kiranyayıcı ve Mürece	ML. VRD. TMTİd. 13789	8	149,5	150	22	106	83	100	2	11	6921	6921	1002
2	Cırcır	13784	7	98	98	22	53	68	111		1	5982	5923	754
3	Değirmenönü	13788	9	154	154	21	217	98	323		12	7989	7985	1324
4	Düdüklü ve Pmaroğlu/Bekaroğlu	13790	22	308	308	46	15	192	187		24	11160	11117	1310
5	Kabil ve Kuşkuşla ve Dudluca	13783	10	154	154	34	27	102	129		14	6951	6951	951
6	Koyunoğlu	13779	17	332	332	35	89	64	104	1	9	9999	10002	1250
7	Kalağuz/Kılavuz	13740	2	55		6	35	10	25			1529	1259	
8	Akpınar	13741	10	179	179	18	79	72	127		6	6245	6245	1250
9	Şahoğlu ve Şakaklı	14146	14	194	194	28	89	45	137	2	11	7988	7987	1520
10	Salbaş	14147	4	86		5		29	29	1	1	2929	2929	500
11	Palabıyık ve Haydudoğlu	14145	14	199	203	32		61	58		6	6213	6212	732
12	Monlahasan ve Soyucak	14149	15	213,5	214	36	20	102	122	1	12	10766	10766	1321
13	Kanlıhasan ve Yeni	14479	21	336	336	43	41	111	87	1	34	12826	12827	1687
14	Bazarlı ve Mustafaçelebi	14512	15	294	294	37	62	80	124		13	10018	10018	1355
15	Kadideresi	14148	11	178	150	22	9	41	50		14	5400	5400	690
16	Kozluca	17519	14	216,5	203	36	50	140	163		6	9503	9503	1170
17	Dereyayıcı	13733	8	224	227	23	23	55	72		17	8348	8349	1014
18	Fındıklı	14520	28	498	498	62	94	158	220		5	21945	21944	2593
19	Köysan/Köbsan	14020	29	488	492	57	126	151	272		13	15856	15855	2445
20	Keşlik	13720	19	288	284	30	28	36	106		20	11099	11204	1352
Toplam			270	4645	4469	615	1163	1698	2435	8	228	179667	179397	24220

Yukarıdaki tablo Mecitözü havalisindeki Kavilli Aşiretinin iktisadına dair fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere aşiret köylerinin bir kısmı yakınlık ve arazilerinin durumu dahilinde birlikte defter edilmiştir. Ayrıca idarî olarak Hüseyinabad ve Geldiklân ile Kızılkünbet kazalarına bağlı köylerin de olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Öyle ki Milli ve Kavilli Aşiretlerinin bir dönem Mecitözü'ne bağlı olan kışlakları zamanla idarî olarak başka kazalara bağlanmıştı. Arşivde Kavilli Aşiretinin 29 iskân birimine ait bilgileri kapsayan 20 temettuat defter, kaydına erişilmiştir. Bunların tamamı nüfus defterlerinde yukarıda da ifade edildiği üzere aşirete ait kışlaklar olarak yer almaktaydı. Oysa temettuat kayıtları ile birlikte bu kışlakların birer köy'e dönüştükleri anlaşılmaktadır. Zaman zaman yaşanan Mecitözü, Hüseyinabad ve Varay kazaları arasındaki sınır değişimlerinin bir sonucu olarak idarî olarak başka kazalara bağlı oldukları görülmektedir. Bu şekilde farklı kazalardan aşirete ait olduğunu tespit ettiğimiz köylerin temettuat kayıtları incelendiğinde toplam 270 hane kaydına ulaşılmıştır. Bu durumda aşiretin vergiye kadar hane sayısının 270 olduğu söylenebilir. Nüfus defterleri ile temettuat kayıtları arasında hane sayısı bağlamında oluşan farklılıkların nedenin aşirete mensup hanelerin farklı nedenlerle bölgedeki bazı kaza ve köylere "nakl-ı hane" etmeleri olabilir.⁶⁴ Buradaki "nakl-ı hane" bölgedeki toprak-nüfus dengesindeki bozulmanın yol açtığı zorunlu bir sonuç olarak görülebilir. Bu haneler, başka nedenlerin de olabileceği ihtimali dahilinde, genellikle köylerin yeterince arazileri bulunmayan ve bu nedenle başka diyarlara çobanlık ve hizmetkârlık maksadıyla gitmiş haneler olabilir.

Aşirete ait iktisadî potansiyeli ortaya çıkarmak adına mevcut veriler üzerinde tarla, bağ, sağmal inek, ağnam ve keçi ile oğlak-kuzu ve değirmen başlıkları altında esaslı bir kategoriye gidilmiştir. Bu kategori tam olmasa da büyük oranda hem aşiretin yerleşiklik yapısını ve bunun zirai faaliyete yansımalarını hem de ticarete konu olabilecek küçükbaş hayvan potansiyelini ortaya çıkarmamıza yardımcı olacaktır. Temettuat kayıtlarında bazı istisnalar hariç aşiret mensuplarının çoğunun 14 ila 24 dönüm ve pek azının ise 28 dönümlük bir araziye malik oldukları görülmektedir. Arazi dağılımında en çok dikkati çeken husus mevrû' ve gayr-ı mevrû' tarla dönümlerinin hemen hemen aynı olmasıdır. Bu durum her iki başlıktaki toplam arazi miktarına da yansımıştır. Nitekim aşirete ait yirmi dokuz iskân mahallinde 4.645 dönüm mevrû' ve 4.469 dönüm gayr-ı mevrû' tarla miktarı hesaplanmıştır. Bu durumda gayr-ı mevrû' çeşidi araziden 24 dönümlük bir fazlalığın bulunduğu anlaşılmaktadır.

64 ÇŞSd., 3, s. 192, No:376, H. 1284; ÇŞSd., 8, s. 22, No:37, H. 1295 ve ÇŞSd.,11, s. 71, No:169, H. 1305.

Kavilli Aşiretinin tesadüf edilen köylerinde 615 adet sağmal inek, 1.163 adet koyun ve 1.698 keçi adedi hesaplanmıştır. Bunun haricinde kuzu ile oğlak hem bölgedeki küçükbaş potansiyeli hem de et ihtiyacına cevap verici mahiyette olduğundan ticarî faaliyetlere konu olmuş olabilir. Nitekim aşiretin köylerinde büyükbaş hayvan olarak sadece koşu öküzü ve çamuş öküzü şeklinde tarımsal ziraî faaliyetlerde kullanılan hayvanlara rastlanılmıştır. Küçükbaş hayvanların aşirete ait köylerde yaygın olmasının bir başka sebebi de arazi ve beşeri nedenlere bağlı etkenlerdir. Zira bu köylerin pek çoğu Karadağ'ın kuzey ve güney etekleri ile Alaca, Ortaköy ve Çemilbey arasındaki yükseltisinde bulunmaktaydı. Bu nedenle nispeten yüksek, dağlık ve ormanlık arazi koşulları küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini çok daha yaygın hale getirmiştir. Pek çok köyde koyun ve keçi sayıları ile oğlak ve kuzu sayıları arasında doğal olarak bir bağlantının olduğu görülmektedir. Bu nedenle ayrıma gidilmeden toplamda 2.435 adet kuzu ve oğlak kaydına erişilmiştir.

Döneminin sanayi tesisleri olarak görülebilecek değirmen kayıtları ise Şalıoğlu⁶⁵, Koyunoğlu⁶⁶, Salbaş⁶⁷, Molla Hasan⁶⁸, Kanlı Osman⁶⁹, Ağça Soku⁷⁰ köylerinde bulunmaktadır. Bu değirmenlerin su veya yel değirmenleri olduklarına dair bilgiler ile yılın hangi dönemlerinde ne kadar süre ile çalıştıkları hakkında malumat defterlerde yer almamaktadır. Sadece işleyen taş sayıları ve yıllık olarak alınan vergi miktarı ile var ise ortaklık durumlarına ait bilgiler bulunmaktadır. Ancak değirmen kayıtlarının bulunduğu köylerin beşerî özellikleri dikkate alındığında, değirmenlerin ilkbahar ile birlikte debisi artan dere, çay gibi kaynak sularıyla kısa süreliğine işleyen su değirmenleri oldukları düşünülebilir. O halde bu değirmenler nispeten kısa süren çalışma dönem ve potansiyelleriyle gerek buldukları köy ve gerekse de havzasındaki diğer aşiret mensuplarının bulunduğu iskân mahallerinin ihtiyaçlarına cevap verebilmiştir. Diğer taraftan bu değirmenler bir bakıma bölgedeki iktisadî dönüşüme dair de ipuçları vermektedir. Nitekim Mazıbaşı,

65 Mazıbaşı Hızır oğlu Hüseyin adına kayıtlı biri harap iki değirmen kaydı vardır, ML.VRD.TMTd., 14146, s. 2.

66 Koyunoğlu sabi Ahmed adına kayıtlı bir değirmen, ML.VRD.TMTd., 13779, s. 2.

67 Bu değirmen ise Salbaş köyüne oldukça yakın Karahacıp köyünden Cafer oğlu İsmail'e aittir.

68 Molla Hasan oğlu Abbas, Buradaki değirmen kaydında 1253 senesinde Molla Hasan'da oldukça yoğun bir yağmurun yağdığını ve bunun bir sel felaketine neden olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Molla Hasan oğlu Abbas'ın kayıtlı bu değirmeni de selden etkilenmiş ve harap olmuştur. ML.VRD.TMTd., 14149, s. 3.

69 Davut Kethüda oğlu Mustafa Ağa, ML.VRD.TMTd., 14479, s. 7.

70 Ömer oğlu Ebubekir, Bu değirmenin yarı hissesine Alaca'dan Deveci oğlu Ömer sahiptir, ML.VRD.TMTd., 13789, s. 2.

Koyunoğlu, Molla Hasan köylerindeki değirmenlerin, aşiretin bağlı olduğu boy bey'i veya aile mensuplarına ait olduğu görölmektedir. Bu durumda nasıl ki nüfus ve iskân bağlamında boy aile, beyleri etkin bir rol üstlenmiş iseler, köy iktisadının gelişimi ve oluşumuna da öncülük ettikleri ileri sürülebilir. Bölgelerindeki ziraî, tarımsal ürün potansiyeli ile aşiretin aşırı derecede artmayan nüfusu boy beylerinin bu iktisadî kazanımlarının ekonomik, idarî ve malî nüfüz sahibi aile ve kişiler haline gelmesine mani olmuştur diye düşünülebilir.

Sonuç itibarıyla temettuatları tespit edilen Kavilli Aşireti köylerinin toplamda 179.667 kuruş temettü' ve 24.220 kuruş da vergi ödemelerinin uygun görüldüğu anlaşılmaktadır. Bu rakamlar ile bizlerin ulaşmış olduğu rakamlar arasında ufak farklılıkların olduğunu da ifade etmemiz gerekmektedir. Öyle ki defterlerde her bir köyün sonunda yer alan miktarların esas alınarak elde edilen 179.667 kuruş temettü' miktarı, hane esaslı olarak hazırladığımız tabloda 179.397 kuruş olarak hesaplanmıştır. Ayrıca aşiretin meskûn hanelerin temettü' vergilerinin bir kısmının "saîr ticaretten" şeklinde ayrılmış ticarî faaliyetlerden geldiği anlaşılmaktadır. Buradaki saîr ticaret çobanlık, hizmetkârlık ve değirmen gelirleri olabileceği gibi özellikle küçükbaş hayvan alım-satımına da dayalı bir faaliyetten kaynaklı olabilir. Nitekim köylere ait tablo dahilinde bakıldığında bu tür kalemlerin küçükbaş hayvan sayısının nispeten fazla olduğu köylerde kümelenildiği anlaşılmaktadır. Neticede bölgede tespit edilen Kavilli Aşireti köylerinin 179.667 kuruşluk temettü' vergisinin yaklaşık 1/5'ine karşılık gelen 36.074 kuruşu ticarî faaliyetlere dayalı bir paya sahip olduğu söylenebilir.

Aşiretlerin İdaresi

Bu başlık altında Mecitözü bölgesindeki Milli ve Kavilli aşiretlerin askerî, idarî ve malî olarak idaresine dair bulgular ortaya konulacaktır. İlk olarak Kaza müdürü Osman Ağa'nın maaşının arttırması hususundaki talepten Mecitözü'ndeki aşiretlerin "müdürlük" halinde yapılandırıldıkları anlaşılmaktadır. Mecitözü Naibi Seyyid Mehmed ve azalarından Süleyman, Osman, Hüseyin, Yusuf ile Ahmed mühürleri taşıyan 1263 (M.1846/47) yılına ait bu belge, ahalinin müdür maaşına zam olarak 300 kuruş ödemeyi kabul ettiğini göstermektedir⁷¹. Ancak Sivas Mutasarrıfı Mehmed Münib, Mecitözü'nden gelen bu talebi uygun görmeyerek kazada var olan Milli ve Kavilli Aşiretlerine dikkati çekmiştir. Mehmed Münib, Mecitözü, Milli ve Kavilli şeklinde üç ayrı müdürlüğün bulunmasının hem

71 İ.MVL., 178/5342, 15. S. 63.

mesarif hem de idarî bazı sıkıntılara yol açacağıın altını çizmektedir. Bu nedenle o, söz konusu üç müdürlüğün bir müdürlük haline getirilmesinin çok daha doğru olacağını belirtmiştir⁷². Bu görüşü, imparatorluk idaresince kabul görür ve Hacıoğlu Pazarı eski müdürü Hacı Mustafa Ağa'nın Mecitözü, Milli ve Kavilli Müdürü olarak atanması için mutasarrıfa gerekli bilgi iletilir⁷³. Hacı Mustafa Ağa'ya görevi karşılığında 700 kuruş maaş ödenecektir. Bu tutarın 300'ünü Mecitözü ve geriye kalan 400 kuruşunu ise Milli ve Kavilli Aşiretleri aralarında paylaşacaklardır⁷⁴.

Kavilli Aşiretinin belirlenen vergilerini ödeyemeyişi ve bundan dolayı oluşan bir dizi şikâyeti havi olay ele alınmalıdır. Bu husustaki bir belgede Sivas'a bağlı Kavilli Kazası tabiri kullanılmaktadır. Bu durum yukarıda izah ettiğimiz Milli, Kavilli ve Mecitözü Kaza müdürleri hakkındaki düşüncüyü doğrulamaktadır. Bu kazanın eski müdürü olan Yeğenbey-zâde Abdülvahhid Bey, Kavilli Aşiretinin 1260 ve 1261 seneleri vergü varidatının "zimmeti miktariyesi" olan 50.612,5 kuruşu istediği ve fakat aşiret ihtiyarlarının bu meblağı kabul etmeyerek Sivas Meclisine müracaat ettikleri anlaşılmaktadır⁷⁵.

Aşiretlere bağlı kışlak ve köylerin süregiden zaman dahilinde Varay, Ortaköy ve Mecitözü'ne bağlanmaları malî yükümlülüklerinin takibi noktasında pek çok olumsuzluğu beraberinde getirmiştir. Örneğin Mecitözü ile Geldiklan kazaları arasında sınır tahsisinde bazı aşiretler iki farklı kazaya bağlı hale gelmiştir. Bu nedenle bu aşiretlerin artık bağlı buldukları aşiretleri üzerinden toplanan vergilerinin bir köy idarî statüsü dahilinde bağlı buldukları kazaya dahil edilmesinin doğru olacağı düşünülüyor⁷⁶. Bu tür belgelerde genellikle aşiretin hane sayısı hakkında da bilgiler yer almaktadır. Nitekim Varay Kazasının Geldiklan nahiyesinde 400 hane Milli Aşireti mensubunun bulunduğunu bu sayede öğrenmekteyiz⁷⁷. Benzer durumda Bozok Sancağına bağlı Hüseyinâbâd (Alaca) kazasında bulunan Kavilli aşireti iskân mahalleri için de geçerlidir. Nitekim buraların öşr ve rüsümü Bozok'a askerîyesi ve malîyesi ise Amasya Sancağına bağlı olması hazinenin hesabında "çatlağa" neden olmaktadır. Bu nedenle iki kazanın birinde birleştirilmesi gerekmektedir. Nihayet 5 Muharrem 1277 (24 Temmuz 1860) tarihinde aşiretin

72 İ.MVL., 178/5342, 21 Şaban 66.

73 İ.MVL., 178/5342, H. 12 L. 1266; MVL., 178/5342, 12 L. 66; MVL., 223/57, H. 16 N. 1266.

74 İ.MVL., 178/5342, 25 N. 66; A.MKT.NZD., 13/98, H. 23 L.1266.

75 A.MKTUM., 126/4, H. 05. Ca. 1269.

76 A.MKTUM., 431/16, T. 1277.

77 A.MKTUM., 431/16, T. 1277.

malî bakımdan Hüseyinâbâd ve dolayısıyla Bozok Sancağına bağlanmaları için harekete geçilir. Malî boyutuyla ön plana çıkan bu belge, aslında Hüseyinâbâd bölgesindeki aşiretin yapısı ve nüfusuna dair de bilgiler içermektedir. Örneğin aşiretin bu tarihte hala Akpınar, Kılaguz ve Tutluca köylerinde mütemekkin olduklarını bu sayede öğrenebilmekteyiz. Ayrıca bu köylerde 28 hanesinde toplam 79 aşiret mensubunun yaşadığını ve 2.657,5 kuruş vergi verdiklerini öğrenebilmekteyiz⁷⁸. Buradaki verileri aşiretin nüfusuna dair elde ettiğimiz tablo ile kıyasladığımızda öncelikle hane sayılarında bir düşüşün olduğu görülmektedir. Ayrıca ele aldığımız nüfus defterlerinde Tutluca köyünün Kavilli Aşireti köyleri arasında yer almadığı görülmektedir. Bu nedenle Hüseyinâbâd nüfus defterlerine bakıldığında ise köydeki bir hanenin bir aydır “kavilli aşireti derûnunda” olduğu şeklinde bir nota rastlanmıştır⁷⁹. Ayrıca bu defter ve sonrakilerden Tutluca köyünün Kıranyaycı köyüne bağlı olduğu görülmektedir⁸⁰. Diğer taraftan temettuat kayıtlarında ise Tutluca’nın Kabil ve Kuzkışla köyleri ile birlikte değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Neticede Tutluca’da Kavilli Aşiretinin önceleri yoğun bir şekilde mütemekkin olmadıkları, sonrasında Kıranyaycı köyüne bağlı olacak şekilde bir yapılanmanın oluştuğu söylenebilir⁸¹.

1265 yılında Amasya mutasarrıfına yazılan şukkadan Mecitözü’nün de içerisinde yer aldığı Amasya ve Çorum havalisindeki aşiretlerin iskâmı hususunda oldukça önemli adımların atıldığı ve imparatorluk idaresinin bundan oldukça memnun kaldığı anlaşılmaktadır⁸². Aşiretlerin yavaş yavaş iskân olmalarıyla birlikte ayrıca Osmanlı askerî nizamının da bir parçası oldukları görülmektedir. Nitekim bölgeye ait özellikle icmal defterlerinde Milli ve Kavilli aşiretlerinin redif, zabtiye ve süvari sınıfına mensup olanların sayıları yer almaktadır. Her iki aşiret mensuplarının genellikle redif sınıfına mensup oldukları söylenebilir. Bu mahiyetteki bilgilere erişebildiğimiz ilk defterde 15 Milli ve 13 Kavilli redif ve ayrıca yine 2 Kavilli aşireti mensubunun ise zabtiye sınıfına mensup olduğu görülmektedir⁸³. Bu çerçevedeki

78 A.MKT.UM., 495/69-1, H. 7 safer 1278.

79 “Kör Bekir oğlu İbrahim bin Bekir, Kavilli Aşireti derûnunda, mâh 1”. NFSd., 2332, vr.84/b, H. 1254.

80 NFSd., 2335, s. 66. Ancak daha erken tarihli NFSd., 2267, NFSd., 2268 ve NFSd., 2273 Numaralı Hüseyinâbâd Nüfus defterlerinde Tutluca köyü yer almamaktadır.

81 “İnalı Kazası Kavili Aşireti Karyelerinden Kabil, Kuşkışla ve Dutluca Karyeleri ahailerinin emlak ve temettuatını mübeyyin defterdir”. ML.VRD.TMTd., 13783.

82 A.MKT., 214/29, H. 26. S. 1265.

83 NFSd., 2541, s.1/b.

bir başka defterde ise çok daha fazla bir sayı ile karşı karşıya kalınmıştır. Nitekim Milli ve Kavilli aşiretlerinden askerî sınıfa mensup olanların toplamı 160'dır⁸⁴. Aşiretlerin askerî yapılarına dair tetkiklerimizde oldukça önemli bir sicil kaydına rastlanılmıştır. Çorum, Amasya ve Tokat havalisindeki asker tahriri hakkında hazırlanmış olan bu belgede, Mecitözü bölgesindeki Milli ve Kavilli aşiretlerinin asker sayımları ve vergilerine dair bilgiler yer almaktadır. Miralay Hüseyin Bey, Mütesellim Şakir Bey ve Beyzâde İbrahim Bey ile atık tabur kol Ağası Halil Milli aşiretinin bulunduğu bölgeye sayım maksadıyla gitmişlerdir. Aşiretin "haymanişîn" yani çadırlarında yaşadıkları Kuyucak köyüne vardıklarında boy beyi Ahmet Bey tarafından karşılanırlar. Belgenin devamında anlaşıldığı kadarıyla esasında Milli ektradından yüz nefer askerin tahrir edilmesi gerekmektedir. Fakat Şakir Bey, yetmiş neferi için vergi vermeleri koşuluyla sadece otuz nefer kaydedeceğini ifade etmiştir. Şakir Bey'in aşiretin kendi malikânesi dahilinde olmasından mı, yoksa Boybey'i Ahmet Bey'den gelen bir talep nedeniyle mi böyle bir karar aldığı anlaşılammaktadır. Ancak onun, bu husustaki kararının başka bir kişi ile paylaşılmaması noktasındaki telkini ilk ihtimali daha da kuvvetli hale getirmektedir. Neticede Milli Aşiretinden yirmi dört asker tahririnin yapıldığı ve pay edilen 17.500 kuruş da vergi şeklinde kayıt altına alınmıştır. Bu miktarın Şakir Bey ve Hazine'ye gidecek miktarının belirlendiği ve aşiretin eski Boy beyleri Hasan ve biraderi Halil Bey ile Zalnun/Zunnûn Kazası Ağası önünde bu miktarı ödeyeceğini taahhüt ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Milli ektradından Keke oğlu Hasan da tahrir olmamak için Miralay Hüseyin Bey'e 450 kuruş ve Mehmet Ali Çavuş'a da 50 kuruş olmak üzere toplam 500 kuruş ödemiştir⁸⁵. Aynı belgede Kavilli Aşiretinin ise asker tahriri esnasında 1.500 kuruş topladıklarını ve bu meblağı Amasya Boybeyi Mustafa Bey ile Hasan Kethüda oğlu vesilesiyle İbik köyünde teslim ettikleri görülmektedir. Milli ve Kavilli Aşiretinin ayrıca asker sayımında oldukça kıymetli esb, yani at, verdikleri görülmektedir. Bu bilgi dahilinde aşiretlerin devam eden hayat tarzı alışkanlığının da bir sonucu olarak cins atı yetiştiriciliğinde buldukları söylenebilir. Örneğin Kavilli Aşiretinden 1.000 kuruş ederinde verilen atlar bu durumun göstergesi olabilir. Böylece aşiretin toplam ödediği vergi 2.500 kuruş olmuştur. Benzer durum Milli mensuplarının yetiştirdikleri atlar içinde de geçerlidir. Belgede yer alan cetvele göre aşiretin verdiği en düşük ücretli at 500 kuruştur. 1.000'er kuruştan birer at Şakir Bey ve Miralay Bey'e, 800 kuruşluk bir at Sivas Miralayına, 700 kuruşluk bir at Sivas Kâtibine ve

84 NFSd., 2543, s.1. Bu konudaki bir başka kaynak olarak da bk. NFSd., 2585, s. 19,20.

85 MŞH.ŞSCd., 457 (Amasya 77), s. 13, H. 1256.

son olarak da Kol Ağasına 500 kuruşluk bir atın verildiği görölmektedir. Aşiretin bu şekilde oluşan 4.000 kuruşluk meblağında ilavesiyle toplam vergi miktarının 22.000 kuruş olduğu anlařılmaktadır⁸⁶.

Geldiklan Nahiyesinin Kasto/Katu köyünde yaşanan bir olay Milli Aşireti mensuplarının dönem itibarıyla yaşam tarzları hakkında bilgiler barındırmaktadır. Nitekim köy halkı bin kuruş masraf harcayarak bir su arkı inşa etmiştir. Fakat Milli Aşiretinden Göçek İsmail oğlu İsmail'in öncülüğünde otuz, kırk haneden oluşan bir topluluğun bu köy havzasına yerleştiği görölmektedir. O halde aşiretin bir kişi, aile öncülüğünde otuz, kırk hanelik guruplar halinde Varay Kazası Geldiklan nahiyesi havalisinde mobilize bir şekilde dolanmakta olduğu söylenebilir. Fakat aşiret ile köylüler arasında anlaşmazlığa neden olan olay, aşiret hayvanlarının gidiş-gelişler esnasında köylülerin inşa ettikleri su harkına zarar vermesidir⁸⁷.

Son olarak Kavilli Aşiretine mensup bazı kişiler ile Sivas handanından müteveffa Arif Efendi⁸⁸ ve Tokadlı Oğlu Bedros⁸⁹ arasındaki borça dair bilgilere erişilmiştir. Özellikle Arif Efendi'ye olan borç için Amasya kâtibi Süleyman, aşiret mensuplarının bu miktarı ödeyecek durumlarının olmadıkları dile getirmiřtir⁹⁰. Bedros'un ise aşirete mensup olanlardan borcunu almak amacıyla Keşiş oğlu Ohan'ı vekil olarak tayin ettiği anlařılmaktadır⁹¹. Mecitözü'den Bekir oğlu Halil'in şikayetini havi şukka ise Kavilli Aşireti Bey'i Mustafa'nın haksız yere bazı kişilerden vergi aldığını ortaya koymaktadır⁹².

Milli ve Kavilli Aşiretleri İşkân Mahallerinde Kararlılık

Milli ve Kavilli Aşiretlerinin Cumhuriyet'e doğru ilerleyen zaman sürecinde aşiret kaynaklı birlikteliğin yerini bağlı buldukları idarî sınırlarla şekillenen mekânsal birlikteliğe bıraktığı anlaşılmaktadır. Çok geçmeden Amasya Sancağının emlak bakımından zengin olanların arasında Gaffarlı'dan "Kulaksızoğlu Mehmed Ağa" ve son olarak Palabıyık'dan "Cihan oğlu Ali Kethüda", "Çeper oğlu Bekir Ağa",

86 MŞH.ŞSCd., 457 (Amasya 77), s. 13, H. 1256.

87 A.MKT.UM., 40/25, H. 1267.

88 "otuz iki bin üç yüz bu kadar guruşun". A.MKT.UM., 513/55, H. 01. Ca. 1278 ve A.MKT.UM., 515/87, H. 09. Ca. 1278.

89 A.MKT.UM., 133/13, H. 11. S.1275.

90 "aşiret-i merküm sair aşâire mukis? olmayub...olub deyûnlarının te'diyesini muktedir olmadıklarından", A.MKT.UM.513/55, H.01.Ca.1278.

91 A.MKT.UM.133/13, H.01. Ca. 1275.

92 A.MKT.233/59, H.21 Z.1265.

XIX. Yüzyılda Mecitözü Havalisinde Milli ve Kavilli Aşiretleri
(Tarihsel Geçmiş, Nüfus ve İskânları)

1073

“Palabıyık oğlu İbrahim Ağa” gibi aşirete mensup kışlak, köylerin yer alması da bu durumun bir göstergesidir⁹³. Böylece tarih, mekân ve toplumsal hafıza arasındaki ilişki zamanın koşulları dahilinde şekillenerek değişmiştir. Mecitözü ile Hüseyinâbâd (Alaca) Kazaları sınırı kesişimindeki Dereyaycı (Dereağacı) köyündeki bir tarlaya sıradan olarak görülebilecek olan bir hane ve ahur inşasının yol açtığı Çorum ile Amasya idarelerini dahi karşı karşıya getiren ve onca bürokratik idarî yazışma, teftiş ve raporun hazırlanmasının nedeni de aşiretlerin yukarıda bahsedilen kopuşlarının nedeni olmalıydı⁹⁴.

Bölgedeki aşiretlere dair dikkate alınması gereken bir başka önemli husus ise iskân mahallerinin ismidir. Nitekim bu mahallerin aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere idarî olarak Cumhuriyetten sonra da bağlı buldukları kaza, nahiyeler değişse de isimleri birkaç istisna haricinde değişmemiştir. Bu durum aşiretin iskân mahallerindeki yer adını sürdürme kararlılığının da bir göstergesi olabilir. İlk tesadüf ettiğimiz aşiret veya nüfus defterleri ile temettuatlar dikkate alınarak oluşturulan Milli ve Kavilli yerleşim adlarının 1928, 1945⁹⁵ ve 1968 yılı kayıtlarına göre aynı olduğu ve değişmediği görülmektedir.

Tablo VIII: Cumhuriyet Dönemi Milli Aşireti İskân Mahallerinde Kararlılık

Sıra	Kışlak-ı	Son Teşkilât-ı Mülkiyede Köylerimiz 1928		Harita-1945	Yeni Adı	Köylerimiz 1 Mart 1968 gününe kadar	
		Nahiye	Sayfa			Nahiye	Sayfa
1	Koyuncu			+		Göynücek	374
2	Karagözoğlu	Cemilbey	567	+		Cemilbey	315
3	Badın	Mecidözü	565				
4	Kuyucak			+		Mecidözü	392
5	Kavakalamı	Ortaköy	566	+		Ortaköy	333
6	Kebir (Büyükışla)			+		Ortaköy	111
7	Çayan	Mecidözü	565			Göynücek	138

93 Y.PRK.UM. 3/38, s.2,3, H.26 L. 1297. (M.1 Ekim 1880).

94 DH.İD.155/13-4, R.4 Teşrin-i Evvel sene 328 (17 Ekim 1912); DH.İD.155/13-6, R.13 Şubat sene 328 (26 Şubat 1913); DH.İD.155/13-9, R.7 Teşrin-i Evvel sene 329 (20 Ekim 1913).

95 Harita Genel Müdürlüğünce 1945 yılında yol ve isim revizyonu yapılarak 1946 yılında basılmıştır. Bu haritayı kullanmam maksadıyla benimle paylaşan Sayın Mesut Elibüyük Hocam'a çok teşekkür ederim.

8	Şarklı	İhsu	118	+		Göynücek	492
9	Efkâri	Varay	120		İkizyaka	Göynücek	646
10	Gaffarlı	Alevi	120	+		Göynücek	223
11	Başermeni	Varay	120				
12	Eymirli						
13	Killik			+		Alaca	363
14	Körpınar					Alaca	380
15	Gaffarlı/Tencirli	Varay	120	+			
16	Cevzili	Ortaköy	566	+		Ortaköy	115
17	Cilaloğlı	Mecidözü	565				
18	Çulpara			+		Göynücek	160

Milli Aşiretinin kışlaklarının Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte birer köy haline geldiği ve Çorum'un Alaca, Cemilbey, Mecidözü ile Ortaköy ve Amasya'nın ise Varay ve Alevi nahiyeleri dahilinde idarî olarak yer aldıkları görülmektedir.

Tablo IX: Cumhuriyet Dönemi Kavilli Aşireti İskân Mahallerinde Kararlılık/
Kararsızlık

Sıra	Kışlak-1	Son Teşkilât-1 Mülkiyede Köylerimiz 1928			Harita- 1945	Köylerimiz 1 Mart 1968 gününe kadar	
		Nahiye	Sayfa			Nahiye	Sayfa
1	Ağçasofu	Cemilbey	566			Alaca	20
2	Akpınar	Cemilbey	566		+	Mecidözü	26
3	Bekâroğlu	Cemilbey	566		+		
4	Cedid/Yeni	Cemilbey	567		+	Alaca	562
5	Cırcır	Cemilbey	566		+	Alaca	148
6	Çıkhasan	Cemilbey	566		+	Alaca	151
7	Değirmenönü	Cemilbey	566		+	Alaca	170
8	Dereyaycı	Cemilbey	566		+	Alaca	180
9	Düdüklük	Cemilbey	567		+	Alaca	197
10	Fındıklı	Ortaköy	566		+	Ortaköy	221
11	Güçma/Küçma						

XIX. Yüzyılda Mecitözü Havalisinde Milli ve Kavilli Aşiretleri
(Tarihsel Geçmiş, Nüfus ve İskânları)

1075

12	Haydudoğlu				+		
13	Kaber						
14	Kadıderesi	Cemilbey	567		+	Cemilbey	296
15	Kanhosman	Cemilbey	567		+		
16	Keşlik	Ortaköy	566		+	Alaca	397
17	Kılaguzlu/Kılavuz				+	Alaca	349
18	Koyunoğlu	Cemilbey	567		+	Alaca	375
19	Kozluca	Cemilbey	567		+	Cemilbey	376
20	Göpsen/Köpsan	Ortaköy	566	Yaylacık	+	Ortaköy	551
21	Kulaksızoğlu						
22	Mollahasanoğlu	Ortaköy	566		+	Cemilbey	413
23	Mustafaçelebi	Cemilbey	567		+	Cemilbey	416
24	Palabıyık	Mecidözü	565		+	Cemilbey	398
25	Suyucak	Ortaköy	566		+	Alaca	480
26	Şakaklı				+		
27	Şahoğlu/Şahoğlu				+		
28	Murce maa Kırankışla				+		

Tıpkı Milli Aşireti gibi Kavilli Aşireti kışlaklarının idarî olarak Çorum'un Alaca, Ortaköy, Mecitözü ve Cemilbey ilçeleri dahilinde yer almıştır.

Sonuç

Milli ve Kavilli Aşiretlerinin tarihsel olarak Osmanlı İmparatorluğunun idarî, siyasî, malî ve toplumsal nedenlerle gerçekleştirdiği XVII. yüzyıldaki iskân hareketlerinin bir sonucu olarak Kuzey Orta Anadolu'da Mecitözü ve havalisine geldikleri anlaşılmaktadır. Alışkın oldukları konargöçer hayat tarzını burada da ifa etmelerinden dolayı çok geçmeden Celalî sonrası dönemde kısa sürede toparlanmış vadiler ile işlek güzergâhlardaki yerleşikler ile aralarında anlaşmazlıklar çıkmıştır. Aşiret mensupları gerek bu gerginlikten sıyrılmak ve gerekse de hayat tarzları ile geçim iştigallerine uygun olan Karadağ'ın doğu-batı istikametinde ağırlıklı olarak kuzey yer yer de güney eteklerinin, yerleşikleri tepeden gören mahallerine yerleşmişlerdir.

Aşiretlerin bağlı buldukları boy beyleri öncülüğünde bölgeye geldikleri ve iskân oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim henüz çadırlarıyla haymanışın oldukları mıntıkların Osmanlı malî ve demografik kaynaklarında boy beylerinin

adıyla işlenmesinin nedeni de budur. Osmanlı İmparatorluk idaresinin Orta Anadolu'daki bu göçer taifeyi yerleşik nizama dahil etmek ve bundan kaynaklı malî ve askerî gelirleri düzenlemek amacıyla kimi adımlar attığı görülmektedir. Hem Çorum hem de Amasya idarecilerine hitaben yazılmış methiye içerikli belgelerin nedeni de aşiretlerin iskânı noktasındaki uğraş ve başarılarıdır. Ancak yine de iki aşirete ait müdürlüklerin kurularak bu değişimin çok daha sistemli ve kontrollü yapılmasının planlandığı ve fakat dağlık olan aşiret yapısı ve oldukça girift idarî birim farklılıkları nedeniyle tam olarak başarı elde edilemediği söylenebilir. Bu nedenle aşiret mensupları ve buldukları mahaller ilk olarak aşiret nizamı içerisinde akabinde ise idarî olarak bağlı buldukları kazaya bitişik olarak nüfus defterlerinde yer almıştır. Tespit ettiğimiz ve konargöçer nizama dair tutulmuş ilk aşiret ve nüfus defterleri, aşiretlerin imparatorluğun malî, idarî ve askerî nizamına dahil olduklarının işaretleri olarak görülebilir. Nihayet onları takiben kaleme alınmış ve aşirete ait kışlakların birer köy olarak tarif edildiği temettuatlar ise yerleşik nizamın gerçekleştiğinin göstergesidir. Artık Karadağ eteklerinde birbirine yakın ve benzer beşerî özellikteki Milli ve Kavilli kışlakları birer köy olarak idarî, siyasî ve askerî sistemdeki yerini almıştır. Neticede bu gün Amasya'dan Cemilbey (Çorak) üzerinden veya Göynücek (Varay), Ortaköy (Aştakul)dan Çorum'a seyreden kıvrımlı yolların etrafındaki köy ve mahalleler ortaya çıkmıştır. Bu köyler imparatorluğun sonu ve Cumhuriyetin kurulması sürecinde seyreden tarihsel sürekliliğin sağlamış olduğu zorunluluklar nedeniyle bağlı buldukları aşiret temelli yapılarından koparak daha çok idarî ve mekânsal bağlılığı ön plana çıkaran bir yapıya kavuşmuşlardır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Tapu Tahrir Defterleri (TT.d.) 15, T: H.885.

Bâb-ı Âsafı Divan (Beylikçi) Kalemi Mühimme Defterleri (A.DVN.MHMd.): 86, s. 50, N. 87, H. 1040; 104, s. 89, N. 394, H. 1104; 136, s. 3, N. 13, H. 1142.

Sadâret Mektubî Evrakı (A.MKT.): 146/100, H. 1264; 214/29, H. 26 S. 1265; 233/59, H. 21 Z. 1265.

Sadâret Mektubî Mühimme Evrakı (A.MKT.MHM.): 22/59, H. 1266.

Sadâret Mektubî Kalemi Nezâret ve Devair (A.MKT.NZD.): 13/98, H. 23 L. 1266.

Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilâyât (A.MKT.UM.): 28/40, H.1266; 40/25, H. 1267; 126/4, H. 05 Ca. 1269; 133/13, H. 01 Ca. 1275; 431/16, T. 1277; 495/69-1, H. 7 Safer 1278; 513/55, H. 01 Ca. 1278; 515/87, H. 09 Ca. 1278.

Ali Emiri Mustafa 3 (AE.SMST.III.): 350/28140, H. 14 Za. 1174.

Cevdet Dahiliye (C.DH.): 25/1220, 09.M.1173; 228/11385, H. 29 S. 1173.

Çorum Şer'iyeye Sicil Defteri (ÇŞSd.): 11, s. 71, No:169, H. 1305; 3, s. 192, No:376, H. 1284; 8, s. 22, No:37, H. 1295.

Amasya Şer'iyeye Sicil Defteri (MŞH.ŞSCd.): 457 (Amasya 77), s. 13, H. 1256.

Bâb-ı Defteri Cizye Odası Defteri (D.CRDD.): 40020, s. 2, H. 1247 (M. 1831-32).

Dahiliye Nezâreti İdare (DH.İD.): 155/13-4, R. 4 Teşrîn-i Evvel sene 328 155/13-6, R. 13 Şubat sene 328; 155/13-9, R. 7 Teşrîn-i Evvel sene 329.

Dahiliye Nezâreti Tesrî-i Muamelat ve Islahat Komisyonu Muamelat (DH. TMIK.M.): 1/29, H. 1313.

Dahiliye Nezâreti Tesrî-i Muamelat ve Islahat Komisyonu (DH.TMIK.S.): 20/16, H. 1316.

İrâde Dahiliye (İ.DH.) 375/24794, H. 1273.

İrâde Meclis-i Vâlâ (I.MVL.): 178/5342, H. 12 L. 1266; 178/5342, 15 S. 63; 178/5342, 21 Şaban 66; 178/5342, 25 N. 66; 449/20020, H. 1263.

Maliye Nezâreti Vâridât Temettuat Defterleri (ML.VRD.TMTd.): 13789; 13784, 13788, 13790, 13783, 13779, 13740, 13741, 14146, 14147, 14145, 14149, 14479, 14512, 14148, 17519, 13733, 14520, 14020, 13720.

Maliyeden Müdevver Defterler (MADd.): 20836, H. 1263.

Meclis-i Vâlâ Evrakı (MVL.): 178/5342; 223/57; 234/47.

Nüfus Defterleri (NFS.d.): 2530; 2531, 2268, 2383, 2384, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2267, 2268, 2273, 2332, 2335, 2376, 2380, 2383, 2541, 2543, 2585.

Yıldız Perakende, Umum Vilayetler (Y.PRK.UM.): 3/38, s.2,3, H. 26 L. 1297.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akbal, Fazıla, “1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu’nda İdari Taksimat ve Nüfus”, *Belleten*, C 15, S. 60, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1961, s. 617-628.

Alandağlı, Murat, “XVI.-XVIII. “Yüzyıllarda Çemişgezek (Dersim) Bölgesinde Milli Aşireti (Nüfusu, İktisadî Yapısı ve Mecitözü Bölgesine Geçışı)”, *Dersim/Tunceli Tarihi Araştırmaları*, ed. U. Dıvrak, Kalan Yayınları, Ankara 2021, s. 141-192.

Arınç, Kenan, “Türkiye’nin Coğrafi Bölgeler-Kıyı Bölgeleri”, *Coğrafya Serisi*, C I, S. 5, Erzurum 2006.

Behar, Cem, “Osmanlı Nüfus İstatistikleri ve 1831 Sonrası Modernleşmesi”, *Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik*, ed. H. İnalçık-Ş. Pamuk, *TÜİK (DİE) Yayını*, Ankara, s. 61-73.

Bilgi, Nejdet, “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları Hakkında”, *Türk Yurdu 700. Yılında Osmanlı*, C. 19-20, S. 148-149, 1999-2000, s. 118-122.

Çadircı, Musa, 1830 Genel Sayımına Göre Ankara Şehir Merkezi Nüfusu Üzerine Bir Araştırma”, *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul, 1980, s. 109-132.

Efe, Ayla, “Mülkü Mülksüzleştirmek, Sıradan İnsanı Görünmez Kılmak: Temettuatlar Nasıl Okunamaz”, 2. *Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi, Bildiriler*, C I, Ankara 2019, s. 173-181.

Ekinci, Mehmet Rezan, *Osmanlı Devleti Döneminde Milli Aşireti XVIII.-XIX. YY*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 2017.

Fırat, M. Şerif, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1961.

Gökalp, Ziya, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1992.

Halaçoğlu, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

İlgürel, Mücteba, "Celâ-yı Vatan", *DİA*, C 7, İstanbul 1993, s. 238-240.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 1994.

Kejanlı, Türkan, "Anadolu'da İlk Yerleşmeler ve kentleşme Eğilimleri", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, C IV, S. I, 2005, s. 89-98.

Koçak, Halid, "Ziraî Bakımdan Çorum, İklim Hususiyetleri", *Çorumlu*, C I, S. 5, 2015, s. 160-162.

Kütükoğlu, Mübahat, "Osmanlı Sosyal ve İktisadî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", *Belleten*, C LIX, S. 225, Ankara 1995, s. 395-412.

Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskâm Teşebbüsü (1691-1696)*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1963.

Öz, Mehmet, "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergisi*, S. 22, Ankara 1991, s. 429-439.

Öz, Mehmet, "Bozok Sancağında İskân ve Nüfus 1539-1642", *XIII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler Kitabı*, C III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s.787-794.

Öz, Mehmet, "Tahrir", *DİA*, C 39, İstanbul 2010, s. 425-429.

Özel, Oktay, "Population Changes in Ottoman Anatolia During the 16th and 17th Centuries: The "Demographic Crisis" Reconsidered", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 36, S. 2, 2004, Cambridge University Press, s. 183-205.

Özel, Oktay, "Nüfus Baskısından Krize: 16.-17. Yüzyıllarda Anadolu'nun Demografi Tarihi'ne Bir Bakış", *XIII. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi, Bildiriler*, Lulu Press, Morrisville 2006, s. 219-227.

Öztürk, Sait, "Temettuat Tahrirleri", *Akademik Araştırmalar Dergisi, Osmanlı Özel Sayısı*, S. 4-5, İstanbul 2000, s. 537-591.

Serin, Mustafa, "Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettuat Defterleri", *Başbakanlık I. Milli Arşiv Şurası 20-21 Nisan 1998*, Ankara 1998, s.717-728.

Türkay, Cevdet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yayınları, İstanbul 2005.

Uşak, Hasan, *Kürdistan'da Aşiretçilik ve Milliyetçilik*, Aram Yayınları, İstanbul 2005.